

# Germanizmi u Kajkavskoj čitanci Božice Brkan

---

Lukić, Matija

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:638683>

Rights / Prava: [Attribution 4.0 International](#) / [Imenovanje 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-04**



Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)



SVEUČILIŠTE U RIJECI  
FILOZOFSKI FAKULTET

Matija Lukić

**Germanizmi u *Kajkavskoj čitanci* Božice Brkan**

(ZAVRŠNI RAD)

Rijeka, 2024.

SVEUČILIŠTE U RIJECI  
FILOZOFSKI FAKULTET  
Odsjek za kroatistiku

Matija Lukić

Matični broj: 0009089112

# Germanizmi u *Kajkavskoj čitanci* Božice Brkan

ZAVRŠNI RAD

Prijediplomski studij: Hrvatski jezik i književnost/Njemački jezik i književnost

Mentor: izv. prof. dr. sc. Željka Macan

Komentor: doc. dr. sc. Marina Marinković

Rijeka, 26. kolovoza 2024.

## IZJAVA

Kojom izjavljujem da sam završni rad naslova *Germanizmi u Kajkavskoj čitanci Božice Brkan* izradio/la samostalno pod mentorstvom izv. prof. dr. sc. Željke Macan i komentorstvom doc. dr. sc. Marine Marinković.

U radu sam primijenio/la metodologiju znanstvenoistraživačkoga rada i koristio/la literaturu koja je navedena na kraju završnoga rada. Tuđe spoznaje, stavove, zaključke, teorije i zakonitosti koje sam izravno ili parafrazirajući naveo/la u diplomskom radu na uobičajen način citirao/la sam i povezo/la s korištenim bibliografskim jedinicama.

Student/studentica

Potpis

Matija Lukić

\_\_\_\_\_

## Sadržaj

1. Uvod .....	6
2. Teorijski temelji dodirnog jezikoslovlja .....	7
2.1. Jezični dodiri .....	7
2.2. Dvojezičnost.....	8
2.3. Posljedice jezičnih dodira.....	10
2.4. Leksičko posuđivanje .....	11
2.4.1. Razlozi posuđivanja .....	11
2.4.2. Vrste posuđivanja i posuđenica.....	11
2.4.3. Semantička prilagodba posuđenica .....	13
3. Pregled provedenih istraživanja .....	14
4. Pregled njemačko-kajkavskog povijesno-kulturnog i jezičnog dodira .....	20
4.1. Povijesni pregled hrvatsko-njemačkog dodira .....	20
4.2. Južna Moslavina .....	22
4.3. Južnomoslavački kajkavski kao jezik primatelj .....	23
4.4. Njemački kao jezik davatelj .....	26
5. Božica Brkan i <i>Kajkavska čitanka</i> .....	28
6. Metodologija rada .....	29
7. Germanizmi u rječniku <i>Kajkavske čitanke</i> Božice Brkan.....	30
7.1. Germanizmi u rječniku.....	30
7.2. Semantičke adaptacije .....	32
7.2.1. Semantičke sfere .....	32
7.2.2. Semantička prilagodba .....	35
7.2.2.1. Nulta semantička ekstenzija .....	35

7.2.2.2. Suženje značenja .....	35
7.2.2.3. Proširenje značenja.....	36
7.2.2.3.1. Metafora .....	37
7.2.2.3.2. Metonimija .....	37
7.2.2.3.3. Elipsa.....	37
7.2.2.3.4. Pejorizacija .....	38
8. Zaključak.....	40
9. Popis literature.....	41
10. Popis kratica .....	44
11. Prilog .....	45
12. Sažetak i ključne riječi .....	80
13. German loanwords in the <i>Kajkavian textbook</i> of Božica Brkan .....	81

## 1. Uvod

Kako je svrha ovoga rada analiza germanizama u *Kajkavskoj čitanci* Božice Brkan, odlučeno je započeti teorijskim pregledom dodirnoga jezikoslovlja. Tako je drugo poglavlje posvećeno jezičnim dodirima, dvojezičnosti, posljedicama jezičnih dodira te konačno i leksičkom posuđivanju. Cilj je toga poglavlja ukazati na problematiku preciznosti pojmovnog određenja i definiranja pojmova unutar cjelokupne teorije te na kraju ukazati i na neka pitanja u području leksičkoga posuđivanja. Nakon toga slijedi poglavlje koje detaljnije razrađuje naznačene nejasnoće u pogledu preciziranja pojma germanizam. Četvrto se poglavlje bavi pregledom hrvatsko-njemačkog povijesno-kulturnog i jezičnog dodira, a u sklopu toga poglavlja nalazi se i pregled s osnovnim informacijama o jeziku davatelju, njemačkome, te jeziku primatelju, kajkavskome. Zatim slijedi poglavlje koje govori o autorici *Kajkavske čitanke* i rječniku *Moj kajkavsko-kečavski rečnik*<sup>1</sup> koji je dio njezina sadržaja. Rječnik predstavlja izvor za analizu provedenu u ovome radu te su iz njega ekscerpirani germanizmi koji je čine. U šestom se poglavlju donosi metodologija rada u kojoj su objašnjeni kriteriji prema kojima se provodila analiza germanizama potvrđenih u MKKR. Glavni dio rada donosi se u sedmome poglavlju, a sastoji se od dvaju potpoglavlja. U prvome je cilj istražiti odnos autorice prema germanizmima, a u drugome je cilj promotriti germanizme prema njihovoj semantičkoj adaptaciji. U poglavlju o jeziku primatelju ukazuje se na znatan doprinos koji MKKR pruža na području kajkavske leksikografije, stoga i ovaj rječnik treba promatrati u tome kontekstu, kao doprinos istraživanju jednoga narječja i njegovih dijalekata. Semantička adaptacija ima za svrhu usporediti suodnos povijesnih događaja koji su utjecali na južnu Moslavinu s dinamikom leksičke razine, tj. cilj je pronaći odraz povijesnih okolnosti u udjelu zastupljenosti riječi po semantičkim sferama. Nakon iznesene analize slijede zaključak, popis literature, popis kratica te prilog s popisom iščitanih germanizama u tabličnom prikazu.

---

<sup>1</sup> U radu se dalje za označavanje ovoga izvora koristi kratica MKKR.

## 2. Teorijski temelji dodirnog jezikoslovlja

### 2.1. Jezični dodiri

Razne ljudske zajednice tijekom vremena međusobno dolaze u dodir. Budući da je jezik sredstvo komunikacije čovjeka i zajednice u kojoj se nalazi, pri dodiru zajednica i njihovih kultura dolazi i do dodira različitih jezika. M. Turk (2013: 15 – 16) navodi nekoliko mogućnosti za realizaciju jezičnih dodira vojni pohodi i kolonizacije, zatim nastanak etnojezičnih enklava, najčešće na granicama država. Sljedeći važni čimbenik mogu biti višenacionalne državne zajednice kao što je to primjerice bila Austro-Ugarska Monarhija. Do jezičnih dodira dolazi i slijedom migracija, obrazovanja, širenja znanstvenih spoznaja i tehnoloških otkrića kao i civilizacijskih razmjena.

U. Weinreich (1953: 1) smatra da do jezičnog dodira dolazi kada se jedan govornik naizmjenično koristi dvama jezicima ili više njih, tj. prema Weinreihu sam govornik postaje mjesto jezičnog dodira.

Trask (2005: 142) jezični dodir definira kao »promjene u jednome jeziku koje nastaju zbog utjecaja drugog jezika«.

Prema D. Winfordu, jezični dodiri imaju tri moguća ishoda: zadržavanje jezika, zamjenu jednog jezika drugim te stvaranje novih jezika (prema Turk 2013: 16-17). Zadržavanja jezika ima za posljedicu stanje stabilne dvojezične ili višejezične zajednice u kojoj dolazi do prebacivanje koda (eng. *code switching*). Zamjenom jezika dolazi do izumiranja nekog jezika kao komunikativnog sredstva, tada se govori o mrtvim jezicima. Treće je nastajanje pidžinskih jezika.

R. Filipović (1986: 17) smatra da su jezici u dodiru a) kada je neka riječ ili fraza iz jednog jezika (jezik davatelj J<sub>D</sub>) preuzeta u drugi jezik (jezik primatelj J<sub>P</sub>) te b) kada govornik materinskog jezika odluči naučiti strani jezik.

W. Wildgen (1988: 3–7) u pogledu metoda istraživanja jezičnih dodira iznosi model na principu skale s dva pola koje naziva pol A i pol B. Na polu A nalaze se dva govornika (ili skupina govornika) koji ne poznaju zajednički/konvencionalni jezik te su time primorani započeti proces regresije. Taj proces započinje najprije komunikacijom izvanjezičnih znakova, no onda postaje sve složeniji. S druge strane nalazi se pol B koji podrazumijeva dva govornika koji su dvojezični, tj.



barem je jedan jezik u uporabi kao savladano komunikacijsko sredstvo. Na polu A je dakle potrebno učenje drugoga jezika, dok je na polu B već prisutno stanje u kojemu se naizmjenično koriste dva ili više jezika, a da pri tome nema odstupanja od normi korištenih jezika, tj. pol A podrazumijeva nepoznavanje drugog jezika, pol B uspješno prebacivanje koda. Bilo kakva promjena na polovima (Pol A: učenje drugog jezika i napredak, pol B: neuspješno prebacivanja koda) približava govornika prema „sredini“. Budući da je sredina optimalna za proučavanje jezičnih dodira, može se zaključiti da bi dvojezičnost bila negdje „na pola puta“ između potpunog i nultog stupnja vladanja nekim drugim jezikom, a jezični dodiri sve što se nalazi unutar polova A i B.

Y. Matras (2009: 3) ukazuje na to da je pojam „dodir“ samo metafora jer se jezični sistemi sami od sebe ne mogu dodirivati niti sami od sebe utjecati jedni na druge. Dalje objašnjava da je mjesto dodira jezika *jezičnoprocesualni aparat* (eng. *the language processing apparatus*) višezjezičnog pojedinca, a ključnu ulogu pritom imaju govornikova interakcija te faktori i motivacije koji oblikuju taj procesualni aparat (isto).

Riehl (2009: 11– 12) također ističe da nisu jezici ti koji dolaze u dodir, već njihovi govornici, a prema tome bi onda trebalo razlikovati psiholingvističku definiciju i sociolingvističku definiciju jezičnoga dodira. Pritom nije nužno da svi govornici jedne zajednice govore oba jezika niti stupanj vladanja drugim jezikom ne mora kod svih dvojezičnih govornika biti isti. Nadalje ističe da se pojam jezični dodir ne mora odnositi samo na jezike, već i na dijalekte, iz čega izvodi pojam *varijetetni kontakt*. Stoga zaključuje da do jezičnog dodira dolazi ondje gdje se jezici i varijeteti međusobno dodiruju, a to je kod pojedinca i kod neke zajednice.

Prema B. Štebih Golub (2010: 11) jezični je dodir „govorna komunikacija između dviju jezičnih zajednica uvjetovana geografskim, povijesnim, socijalno-političkim, kulturnim i psihološkim čimbenicima“.

## **2.2. Dvojezičnost**

Temeljni radovi teorije jezika u kontaktu ili dodirnog jezikoslovlja, autora E. Haugena (*The Norwegian Language in America: A study in Bilingual Behavior*) i U. Weinreicha (*Languages in contact*), polaze od dvojezičnog govornika kao nužnosti za jezični dodir.

Weinreich (1953: 1) dvojezičnost (eng. *bilingualism*) definira kao naizmjeničnu uporabu dvaju jezika od strane jedne osobe koju on naziva dvojezični govornik ili bilingvalni govornik (eng. *bilingual*). U nastavku objašnjava da se svako odstupanje od norme jednoga jezika naziva interferencija (eng. *interference*) (isto 1953:1) iz čega se zaključuje da prema Weinreichu dvojezičnost podrazumijeva govornika koji je savladao sve jezične razine kao i izvorni govornik toga jezika.

Haugen (1953: 370–1), promatrajući imigrantske zajednice u SAD-u, uočava više tipova dvojezičnosti (ukupno pet tipova). Primjerice, odrasli u potpunosti vladaju svojim prvim jezikom, ali odstupaju od norme drugoga jezika, a djeca su pak u potpunosti savladala oba jezika ili su u potpunosti savladala drugi/novi jezik, no zato odstupaju od normi prvoga jezika.

Prema Trasku (2005: 68–9) dvojezičnost je „sposobnost govorenja dvama jezicima“. Pritom naglašava da dvojezičnost može biti osobina pojedinca, ali i jezične zajednice u cijelosti.

Edwards (2006: 7) smatra da je svaka osoba na svijetu dvojezična jer svatko zna izreći barem neku frazu na nekom drugom jeziku, primjerice *gracias* ili *guten Tag* što su zapravo „komande“ sa konkretnim značenjem i svrhom. Edwards ujedno nadodaje da je pristup definiranju i postavljanju granica dvojezičnosti vrlo složen što dokazuju četiri aspekta jezika u uporabi koje treba uzeti u obzir: slušanje, govorenje, čitanje i pisanje (isto, 8).

Oksaar dvojezičnost definira funkcionalno, ističući da govornik u većini slučajeva može promijeniti jezik/kod, no da će, ovisno o komunikacijskom činu, pri jednoj okolnosti jedan kod biti elokventniji, a pri drugoj okolnosti manje elokventan (prema Riehl 2009: 73).

T. Skitanab-Kangas smatra da dvojezičnost mora uključivati govornikovu sposobnost identificiranja s obje jezične skupine i kulture, zbog čega dvojezičnost ne podrazumijeva samo savršeno poznavanje obaju jezika, već i svojevrsni bikulturalizam (prema Štebih Golub 2010: 13.)

Mnogi autori polaze od savršenog poznavanja drugog jezika kao kriterija za dvojezičnost čemu se protivi A. Martinet, ističući da ne postoji savršeno govorenje jezika, nego samo ono koje odgovara potrebama okoline (prema Štebih Golub 2010: 13). Iz toga razloga prikladnije je govoriti o tipovima, tj. o tipologiji dvojezičnosti jer treba imati na umu da je dvojezičnost „mnogodimenzionalna pojava koju se ne može promatrati kao isključivo lingvistički fenomen. U istraživanje bilingvizma, koje obuhvaća različite metode te polazi od različitih postavki i teorija,

nužno je uključiti i spoznaje o kognitivnim procesima, socijalnoj uporabi i društvenoj determiniranosti jezika“ (isto, 14). Zbog toga se mogu razlikovati sljedeći tipovi dvojezičnosti (isto, 14): individualna i kolektivna, intenzivna i ekstenzivna, koordinirana, kompaktna i subordinirana, umjetna i akademska te kulturna, učena i prirodna dvojezičnost.

### 2.3. Posljedice jezičnih dodira

Kada se dva jezika koriste naizmjenično, dolazi do jezičnog dodira, tj. do lingvističkog utjecaja. To znači da je u govoru neki jezik polazišni, a zatim se u istome govoru iz nekog drugog jezika izvuče neki element te upotrijebi u kontekstu prvoga jezika. Pritom je upotrijebljeni element iz  $J_2$  samo dio razine govora i dokle god govornik ne odstupa od normi jezika kojima se koristi, riječ je o *prebacivanju koda* (eng. *code switching*). Ukoliko dođe do nekih odstupanja, primjerice na fonološkoj razini, dolazi do *međujezične identifikacije* (eng. *interlingual identification*), tj. do neuspješnog prebacivanja koda. U međujezičnoj identifikaciji govornici nisu sposobni razlikovati sve foneme drugoga jezika te traže najbližu moguću fonemsku zamjenu u svome jeziku. Pritom dolazi do *interferencije* (eng. *interference*) ili preklapanja dvaju jezika. Kod interferencije se nadalje razlikuju *importacija* (eng. *importation*), svaki aspekt koji se prenosi iz jednog jezika u drugi, i *supstitucija* (eng. *substitution*), svaki aspekt koji se zamjenjuje nekim ekvivalentom u prvome jeziku (Filipović 1968: 41). Zatim se odvijaju sljedeći koraci: Supstitucija može biti djelomična jer se prenose neki elementi iz jezika primaoca, tada je riječ o tuđici ili kompromisnoj replici. Ukoliko kompromisnu repliku jednojezični govornik nauči i upotrijebi, onda je došlo do potpune supstitucije, tj. riječ je o posuđenici ili replici. Ako je posuđenica adaptirana ne samo u govoru, nego i u jeziku, onda je riječ o *integraciji* (eng. *integration*).

Thomason i Kaufmann (1991) posljedice jezičnih dodira prikazuju na sljedećih način (prema Turk 2013: 35):

1. Povremeni dodiri pri čemu dolazi samo do leksičkog posuđivanja.
2. Nešto intenzivniji dodiri pri čemu dolazi do neznatnog strukturnog posuđivanja (veznici i prilozi).
3. Intenzivniji dodiri - jače strukturno posuđivanje, npr. adpozicije i derivacijski sufiksi.
4. Jak kulturni pritisak - umjereno strukturno posuđivanje.

## 5. Veoma jak kulturni pritisak - jako strukturno posuđivanje.

U sljedećem će poglavlju biti razmotreno koje su posljedice leksičkoga posuđivanja, odnosno koji se procesi zbivaju na prvoj, gore navedenoj, razini.

### 2.4. Leksičko posuđivanje

#### 2.4.1. Razlozi posuđivanja

Haugen uvodi termin *posuđivanje* (eng. *borrowing*) koji se i do danas rabi kada je riječ o preuzimanju jednog elementa nekog jezika u drugi jezik. Posuđivati se mogu elementi svih jezičnih razina, a to bi bile fonološke, morfološke, sintaktičke, semantičke i leksičke posuđenice. Od navedenih vrsta posuđenica najčešća je pojava posuđivanja na leksičkoj razini, koja u odnosu na ostale jezične razine ima izrazit stupanj dinamičnosti, zbog čega Thomason i Kaufman (vidi gore) leksičko posuđivanje navode upravo kao prvi stupanj jezičnog posuđivanja.

Samardžija (1998: 46) razlikuje posuđivanje iz unutarjezičnih i izvanjezičnih razloga. Unutarjezični razlozi podrazumijevaju bi popunjavanje praznina u vlastitome jeziku elementima drugoga jezika koji već nudi gotova rješenja ili iz razloga što se najbliži leksemi prvoga jezika značenjski ne poklapaju u potpunosti s leksemom drugoga jezika, zbog čega se ovaj onda i preuzima. Posuđivanje iz izvanjezičnih razloga uvjetovano je socijalnim razlozima (političke, gospodarske, znanstveno-tehničke, geografske i kulturno-civilizacijske veze među govornicima).

Bloomfield (1970) razlikuje kulturno i intimno posuđivanje (prema Sočanac 2010: 11). Kulturno bi posuđivanje podrazumijevalo preuzimanje riječi za nove stvari i pojmove, dok bi intimno posuđivanje značilo da se na jednome području govore dva jezika od kojih jedan postaje superiorniji, a drugi, koji je nižeg socijalnog statusa, preuzeo bi riječi iz prvoga, koji je višega statusa. Dakle, prvo je posuđivanje prouzročeno unutarnjim djelovanjem i potrebama, a drugo izvanjskim djelovanjem.

#### 2.4.2. Vrste posuđivanja i posuđenica

Što se tiče vrsta posuđivanja, moguće je razlikovati izravno, posredno i kružno posuđivanje (Samardžija 1998: 48–50). Kod izravnog su posuđivanja dva jezika u neposrednom ili izravnom

dodiru, kod posrednog posuđivanja posuđuju se elementi iz prvoga preko drugoga u treći jezik. Kružno je posuđivanje pojava pri kojoj jezik primatelj jeziku davatelju vraća posuđeni element. Nadalje se mogu razlikovati strane riječi ili tuđice. To su neprilagođene riječi koje se pojavljuju u pisanome tekstu. Osim toga, treba razlikovati internacionalizme, što su riječi koje u više jezika imaju isti izraz i sadržaj, zatim egzotizme, što bi bili leksemi koji označuju posebnosti pojedinih naroda te eponime, koji označuju najčešće neke opće, isto internacionalizirane, nazive izuma ili otkrića, razdoblja u umjetnosti, književnosti i filozofiji te ljudske postupke ili osobine (isto, 52–53).

Nakon što su posuđenice u nekome jeziku identificirane, moguća je njihova daljnja klasifikacija prema raznim kriterijima. Jedna od poznatijih takvih klasifikacija je model koji donosi W. Betz, a odnosi se na latinske posuđenice u njemačkome jeziku. Glavni kriterij toga modela je „preuzimanje stranog jezičnog materijala ili njegova zamjena domaćim“ (Štebih Golub 2010: 27). Prema tom se modelu onda mogu razlikovati posuđenice, poluprevednice (*minisuknja*) te jezični, frazeološki i sintaktički kalkovi. Posuđenice se ponovno dijele na tuđice (*bicikl*) i posuđenice (*kuhinja*). Taj je model prihvaćen, no ovisno o autorima koji ga prihvaćaju i njegovoj primjeni u nekom drugom jeziku, doživljava promjene te time nije jedinstven (usp., isto 27–30).

Ovisno o tome koji je jezik davatelj, posuđenice će dobiti svoj konkretniji termin, a to bi u analizi koja je provedena u ovome radu bio termin *germanizam*.

Kod leksičkog posuđivanja je od važnosti i pitanje uloge jezika posrednika. Osim što kod posrednog posuđivanja važnu ulogu ima fonološki sustav jezika posrednika, Ljubičić (2011: 51–79) ukazuje i na važnost posrednog posuđivanja zbog mogućih fonomorfoloških nepodudarnosti. Zbog važnosti jezika posrednika, kada se npr. radi o riječima iz romanskih jezika posuđenih preko njemačkoga u hrvatski, moguće je npr. govoriti o njemačkim romanizmima i hrvatskim germanizmima.<sup>2</sup> Budući da je prilikom posrednog posuđivanja važnu ulogu imao upravo fonološki sustav jezika posrednika, Piškorec (2005) smatra da onda posredni jezik treba smatrati jezikom davateljem zbog čega Štebih Golub uvodi sljedeći prijedlog u pogledu terminologije: jezik iz

---

<sup>2</sup> To je iz razloga što se za mnoge riječi u hrvatskom smatra da su romanizmi, no posuđene su posredstvom njemačkoga jezika. Tako je primjerice hrv. *frizer* nastalo od njem. *friseur/frisör* ‘frizer’ < njem. gl. *frisieren* < niz. *friseren* < fr. *friser* ‘kovrčati’. Danas je u fr. *frizer* predstavljeno oblikom *coiffeur* (Ljubičić 2011: 53)

kojega dolazi neka riječ, tj. jezik posrednik zove se *jezik davatelj*, a jezik iz kojega riječ potječe *jezikom izvorom* ili *izvornim jezikom* (njem. *Quellensprache*) (v. Štebih Golub 2010: 34)

Do sada je postalo vidljivo da je u teoriji jezičnih dodira terminologija kao i pristup samim pojmovima individualnoga karaktera te da može ovisiti i o samoj usmjerenosti istraživanja. Zbog toga ovdje neće biti daljnjih razmatranja o posuđenicama, tj. konkretno o problematici pojma germanizam, nego će tomu biti posvećeno 3. poglavlje gdje se donosi pregled važnijih provedenih istraživanja germanizama u hrvatskome jeziku.

### **2.4.3. Semantička prilagodba posuđenica**

Posuđenice se mogu promatrati prema njihovoj fonološkoj, morfološkoj i semantičkoj adaptaciji. Filipović ističe dvije važne promjene na semantičkoj razini: prva je promjena broja značenja, a druga je promjena unutar jednog polja značenja. Preuzimanje posuđenica prolazi proces primarne i sekundarne adaptacije. Kada je neka riječ preuzeta iz  $J_D$  u  $J_P$ , zbog potrebe za imenovanjem predmeta ili pojmova, onda se govori o primarnoj adaptaciji koja se zbiva „u momentu transfera neke riječi iz jezika davaoca u jezik primatelj“ (Filipović 1986: 65). Nakon toga slijedi integracija posuđenice, a od toga trenutka pa nadalje posuđenica koja je u upotrebi može proći kroz sekundarnu adaptaciju. U primarnu adaptaciju spadaju 1. nulta semantička ekstenzija, čije je obilježje da između modela i replike nema razlike u značenju, te 2. semantička restrikcija koja podrazumijeva suženje u broju i polju značenja. Kod semantičke adaptacije uglavnom dolazi do suženja značenja jer situacijski kontekst u trenutku jezičnog dodira sužava potencijalna značenja (Crnić; Macan 2011: 13). Semantička ekspanzija (proširenje) spada u sekundarnu adaptaciju (Filipović 1986: 65), a obuhvaća sljedeće promjene: metafora (sličnost po značenju), metonimija (povezanost po značenju), pučka etimologija (sličnost po obliku), elipsa (povezanost po obliku), pejorizacija (pogoršanje značenja) i ameliorizacija (poboljšanje značenja) (isto, 1986: 159)

R. Filipović (isto, 159) ističe metaforu i elipsu kao češće pojave semantičke ekstenzije pri sekundarnoj adaptaciji. Metafora se općenito promatra kao jedan od najvažnijih elemenata jezika i književnosti, a elipsa se često javlja u jezicima za koje je karakteristična tendencija kraćenja fraza.

### 3. Pregled provedenih istraživanja

Cilj je ovoga poglavlja promotriti provedena istraživanja o germanizmima u hrvatskome jeziku. Pritom su sljedeća dva kriterija od važnosti: 1. Pristup pojmu *germanizam*: kako autori definiraju pojam *germanizam* te stupanj problematiziranja samoga pojma 2. Inovacije, tj. noviteti u odnosu na ostale radove.

U prvoj polovici 20. stoljeća objavljeno je nekoliko kraćih radova koji istražuju germanizme u hrvatskom jeziku. Uglavnom se kao prvi spominje rad **Miloša Trivunca** *Njemački uticaji u našem jeziku*, 1936./7. Taj se rad sastoji od kratkog povijesnog pregleda hrvatsko-njemačkog kontakta, a glavni dio sadrži popis germanizama podijeljen po semantičkim sferama. Strieder-Temps (1958: 1) tom radu nalazi nedostatak u tome da Trivunac ne navodi izvore kao ni modele prema kojima su nastale replike, a fonološku adaptaciju promatra samo kod pojedinih leksema. Strieder-Temps navodi još neka istraživanja (Schneeweis 1940., Trivunac 1941., Kettenbach 1949.) te eseje ili članke koji nastaju 40-ih godina, a nisu bili od većega značaja u proučavanju njemačko-hrvatskog jezičnog dodira.

Godine 1954. **Theo Binder** na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Beču 1954. brani doktorsku radnju *Die deutschen Lehnwörter in der Kroatischen Essegger Mundart*. Rad je napisan na njemačkome, no zbog povijesnih okolnosti (njemačka se manjina u Jugoslaviji nakon završetka 2. Svjetskog rata povukla iz tih krajeva, a mnogi koji su ostali stradali su u logorima) nije imao odjeka u hrvatskom jezikoslovlju i istraživanju germanizama (v. predgovor u Binder 2006). Iako se u pogledu njegova rada s „današnjeg stanja lingvističke teorije“ mogu »uputiti neke zamjerke u odnosu na znanstvenu razinu i opseg istraživanja, neupitna je njegova zasluga (...) [jer je] znatno pridonio proučavanju povijesti jezične kulture grada Osijeka« (Petrović u Binder 2006: 23). Binder na početku daje kratak pregled Osječkog/eseškog dijalekta, a onda pažnju pridaje akcentuaciji hrvatskog jezičnog sustava koji se odražava na replike. Zatim pridodaje popis germanizama po principu model-replika te tonski opisuje replike. Drugi je dodatak popis germanizama i njihova zastupljenost u semantičkim sferama. Problemiziranju pojma *germanizam* u tome se radu nije podarilo mjesta.

Prvo opsežnije istraživanje germanizama u Hrvatskom jeziku provodi **Hildegard Strieder-Temps** (1958) radom *Deutsche Lehnwörter im Serbokroatischen*. U tome radu važnu ulogu ima

povijesni prikaz povijesno-kulturnih i jezičnih dodira jer iz toga proizlazi problematiziranje pojma germanizam. Polazeći od povijesnog pregleda, autorica zaključuje da njemačko-hrvatski (zapravo germansko-slavenski) kontakt započinje još znatno prije raslojavanja praslavenskog na današnje grane, čemu svjedoče općeslavenski germanizmi koji upravo iz razloga što su opći, ne bi trebali biti uzimani u obzir kao germanizmi pri istraživanju bilo kojega od današnjih slavenskih jezika. Kao sljedeće navodi da germanizmima ne bi trebalo smatrati one lekseme koji se pojavljuju kao europeizmi, a kao treće, oni leksemi koji su posredovani nekim drugim jezikom također ne mogu biti nazvani germanizmima. Studija se sastoji od tri dijela: prvi dio sadrži povijesni pregled kao i navedena teorijska razmišljanja o pojmu germanizam, drug dio sadrži usporedbu fonoloških sustava njemačkoga i hrvatskoga jezika te promjene koje su pritom zapažene, kao i adaptaciju na morfološkoj razini. Treći dio sadrži popis replika prema grafičko-ortografskoj adaptaciji, uključujući i prozodiju. Pritom svaka natuknica sadrži osnovne informacije o modelu, njegovu porijeklu i statusu u njemačkom jeziku.

Godine 1960. **Edmund Schneeweis** objavljuje rad *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen*. Rad se sastoji od dva glavna dijela. U prvome je ponuđen iscrpan popis germanizama po djelatnostima kojih Schneeweis izdvaja 22, s dodatnim podskupinama. Zatim slijedi poduži popis kalkova leksema i frazema. U drugom dijelu iscrpno razmatra hrvatsko-njemački jezični dodir u kontekstu razvoja njemačkog jezika kao jezika davatelja, tj. njegova kulturna utjecaja. Schneeweis u svome radu ne problematizira pojam germanizam već naglasak stavlja na etimologiju leksema, tj. općenito na ulogu njemačkoga jezika kao jezika davatelja izravnim ili posrednim posuđivanjem. Građu pritom crpi isključivo iz literature te, pogotovo u drugom dijelu, ukazuje na utjecaj njemačkoga na kajkavske te štokavske idiome u Slavoniji i Vojvodini, no u opisima ne pravi nikakvu razliku između navedenih govora.

Dosada spomenuti radovi pisani su svi na njemačkom jeziku te objavljuvani na njemačkom govornom području. Već je vezano uz rad Thea Bindera spomenuto da povijesne okolnosti nisu nudile mogućnosti za daljnja istraživanja. To se promijenilo 90-ih godina kada biva objavljen čitav niz kraćih radova koji se sve detaljnije bave proučavanjem germanizama u hrvatskom jeziku.

Značajan pomak tako donosi **Stjepan Babić** (1990) temeljem zaključka koji izvodi promatranjem dotadašnjih objavljenih radova: „valja odmah istaći činjenicu da se u djelima u kojima se raspravlja o germanizmima ne daje definicija toga pojma, kao ni bliskih pojmova, nego



se pretpostavlja da se to samo po sebi razumije“ (1990: 216). Babić germanizme promatra na četirima razinama: 1. uloga njemačkog jezika u razmjeni leksema kao *etymologia remota* i *proxima*, 2. sociolingvistička razina (raslojenost leksika), 3. morfološka adaptacija (pri čemu podrazumijeva i fonološku) te 4. vrijeme/razdoblje posuđivanja. Na prvoj razini Babić razlikuje tri vrste germanizama. *Pravi germanizmi* su oni leksemi koji su izvorno njemački i preuzeti u hrvatski direktno iz njemačkog jezika. Zatim postoje leksemi koji su izvorno njemački, ali su u hrvatski preuzeti posredovanjem nekog drugog jezika, to bi bili *polugermanizmi*. Kao treće, treba uzeti u obzir i lekseme koji nisu izvorno njemački, ali su preuzeti u hrvatski posredstvom njemačkoga jezika, to bi bili *pagermanizmi*. Nadalje, ističe da izvedenice od posuđenih osnova kao što su npr. *buntovnik*, *ciglana*, *grofica* itd. nipošto ne bi trebalo shvaćati kao germanizme (isto, 217). Druga razina ocjenjivanja germanizama bila bi sa sociolingvističkog gledišta, pripadaju li germanizmi standardnom/književnom ili razgovornom jeziku, dijalektu, žargonu itd. (isto, 218). Kao treće, germanizme treba promatrati i prema njihovoj morfološkoj adaptaciji u jeziku primatelju, tj. trebalo bi razlikovati posuđenice od tuđica, pri čemu navedeni termini nemaju jasnu definiciju jer za svaki termin Babić nudi po dvije moguće definicije. Kao četvrto, za detaljnije opisivanje germanizama potreban je i povijesni kontekst, odnosno vrijeme posuđivanja, pri čemu Babić razlikuje tri razdoblja: prvo do 16. stoljeća, drugo do početka hrvatskog preporoda, treće od preporoda do danas.

**Velimir Piškorec** (2005) objavljuje rad *Germanizmi u govorima đurđevačke Podravine*. Taj rad polazi od teorije jezika u dodiru koju su 1953. začeli Haugen i Weinreich, a u Hrvatskoj R. Filipović. Središtem su rada morfosintaktička i fonološka adaptacija replika, tj. leksičkih posuđenica. Iz tih će promatranja biti učinjena dva značajna pomaka u pogledu istraživanja germanizama u hrvatskom jeziku. Piškorec, polazeći o teorije jezičnih dodira, promatra procese pri dodiru te na razini morfosintaktičke adaptacije germanizama uočava mogućnost kategoriziranja germanizama prema obilježjima njihove adaptacije na morfosintaktičkoj razini. One posuđenice koje „vjerno“ odražavaju morf modela nazvat će se izravnim posuđenicama, a one koje su tvorene od već postojećih replika nazvat će se neizravnima. Ovisno o daljnjim morfološkim procesima, podjela na dvije grane uključivat će detaljniju podjelu na supkategorije (v. Piškorec 2005: 74).

Drugi važni aspekt toga rada jest fonološka adaptacija. Taj dio rada naime u odnosu na prijašnje radove unosi novitet polazeći od kontrastivne analize fonoloških sustava njemačkoga jezika i

govora đurđevačke Podravine. Ishod takve analize jest popis konvergirajućih faktora jezičnog dodira na artikulacijskoj razini. Nakon fonološke, tj., dijafonske analize samog korpusa, Piškorec donosi dijafonske parove prema kojima je moguće uočiti divergirajuće faktore pri dodiru dvaju fonoloških sustava (v. isto, 128).

**Barbara Štebih Golub** germanizme proučava u kajkavskome književnom jeziku i objavljuje monografiju *Germanizmi u kajkavskome književnom jeziku* godine 2010. Autorica već u uvodu ukazuje na problematiku sastavljanja korpusa germanizama. S jedne strane, germanizmom se smatraju sve indigene njemačke riječi kao i one koje u njemačkom imaju status posuđenice, a posuđene su upravo posredovanjem njemačkoga jezika. S druge strane, otvara se pitanje statusa indigenih njemačkih riječi, no posredovanih nekim drugim jezikom, kao i pitanje internacionalizama te posuđivanja uvjetovana djelovanjem drugih jezika. U situacijama kada nekim riječima nije u potpunosti ili s jasnoćom ustvrdiv točan način posuđivanja, odluke se donose na temelju sljedećih kriterija: kulturnopovijesni aspekt, glasovni zakoni te načelo *in dubio pro germanismo*, pogotovo kada je riječ o talijanizmima, ali potvrđenima i u nekim od njemačkih govora/dijalekata (v. Štebih Golub 2010: 3–4). Na jezičnim razinama autorica germanizme promatra u pogledu njihove fonološke, morfološke i semantičke adaptacije. Fonološka adaptacija uzima u obzir njemačke i bavarsko-austrijske fonološke karakteristike prema kojima se donose kontrastivna analiza i dijafonski parovi. Morfološka se adaptacija bazira na autoričinu razrađenu modelu koji se pak bazira na komentaru, tj. kritici, nekoliko modela transmorfemizacije, nakon čega slijedi podjela na primarnu i sekundarnu transmorfemizaciju. Primarna transmorfemizacija „obuhvaća formiranje osnovnog oblika replike i njezino uvrštavanje u sustav jezika primatelja“, a sekundarna transmorfemizacija „sve tvorbene procese u jeziku primatelju motivirane posuđenicom, odnosno fonološki, morfološki i semantički prilagođenom replikom“ (isto, 99). Također je uključena i semantička adaptacija: 1. analiza zastupljenosti germanizama po semantičkim sferama ukazuje na intenzitet kulturnog i jezičnog dodira u određenim sferama života, 2. semantička prilagodba germanizama ukazuje na procese koji se odvijaju prema pretpostavljenim zakonitostima.

Ističe se i monografija **Sanje Županić** (2021) *Germanizmi u varaždinskom govoru*, prvi rad koji sustavno istražuje germanizme u tome govoru, a pored Piškorčeva rada, drugi u Hrvatskoj koji iscrpno istražuje germanizme u nekom lokalnom govoru. Pritom najprije polazi od

sociolingvističkog i kulturno-povijesnog okvira njemačko-kajkavskih dodira. Zatim slijedi poveće poglavlje o teoriji jezičnih dodira i istraživanju posuđenica, a zatim i poglavlje o metodi istraživanja i analizi germanizama u varaždinskom govoru. Glavni dio rada sačinjavaju fonološka i morfološka adaptacija germanizama u varaždinskom govoru. Fonološka adaptacija sadrži kontrastivnu analizu te zatim i dijafonsku analizu i parove. Klasifikacija germanizama u ovome se radu donosi na morfološkoj razini, a slijedi se Piškorčev model adaptacije i klasifikacije germanizama.

Posve drugačiji pristup germanizmima imaju **A. Stojić** i **M. Turk** (2017) u radu *Deutsch-kroatische Sprachkontakte: Historische Entwicklung und aktuelle Perspektiven auf lexikalischer Ebene*. Kako i sam naslov kaže, naglasak je na istraživanju germanizama na leksičkoj razini, čime se upućuje na raslojenost leksika te time ujedno i na sam status germanizama u hrvatskome jeziku. Stoga autorice najprije polaze od jezičnog i kulturno-povijesnog pregleda hrvatsko-njemačkog kontakta, a zatim i od korpusa ustanovljenog terenskim istraživanjima u svim hrvatskim regijama. Takav pristup nameće klasifikaciju germanizama prema njihovu raslojavanju. Pritom problematiziraju dotadašnje radove ističući da su uglavnom nejasni ili neprecizni u određivanju pojma germanizam, ukoliko uopće to i čine, stoga je prema njima pojam germanizam netransparentan i neprecizan (Stojić; Turk 2017: 33) te uvode termin *njemačka posuđenica* (njem. *deutsche Entlehnung*) jer promatraju sve riječi koje su iz njemačkog ušle u hrvatski, direktno i indirektno. Pritom se razlikuju prave i neprave njemačke posuđenice. Prave njemačke posuđenice su indigene njemačke riječi koje su posuđene direktno ili indirektno, ali i one koje je njemački jezik sam posudio no promijenio im značenje te je riječ tom promjenom značenja imanentna njemačkom leksiku. Neprave njemačke posuđenice su one riječi kojima je njemački bio jezikom posrednikom (isto, 33).

1. Prave njemačke posuđenice
  - a. Indigene njemačke posuđenice:
    - i. Direktne
    - ii. Indirektne
  - b. Njemački kao posrednik, ali posredovanjem je izmijenjeno značenje
2. Neprave njemačke posuđenice
  - a. Njemački kao posrednik, ali bez utjecaja na značenje

Prikaz 1: Podjela germanizama prema Stojić; Turk (2017: 33)<sup>3</sup>

Detaljan prikaz povijesnih okolnosti hrvatsko-njemačkog kulturno-jezičnog kontakta nudi i mogućnost dijakronijskog raslojavanja germanizama. Uzimajući povijesne okolnosti u obzir, autorice izdvajaju sedam mogućih faza djelovanja njemačkoga, a ovisno o intenzitetu kontakta, neke faze sadrže i podjelu po semantičkim sferama (v. isto, 36–70). Raslojavanje njemačkih posuđenica u hrvatskome jeziku prema autoricama je moguće prikazati na sljedeći način: razlikuju se internacionalizmi, asimilirane njemačke posuđenice prema gore navedenoj podjeli, supstandardne njemačke posuđenice, tj. regionalizmi i lokalizmi, te nadregionalne njemačke posuđenice.

Važan dio toga rada također zauzima istraživanje njemačkih kalkova u hrvatskome jeziku. Iscrpnom analizom njemačkih prevedenica u hrvatskom jeziku ovaj se rad znatno razlikuje u pogledu prethodnih radova koji istražuju utjecaj njemačkoga jezika na hrvatski. U pogledu adaptacije germanizama, rad se bavi fonološkom, grafičko-ortografskom, morfološkom i semantičkom adaptacijom. Također treba napomenuti da ovaj rad pripada prvoj od prethodno navedenih skupina provedenih istraživanja, tj. onima koji su pisani na njemačkom jeziku.

---

<sup>3</sup> Klasifikacija njemačkih posuđenica donosi se prema podjeli koju autorice Stojić; Turk (2017: 33) iznose u navedenom tekstu na njemačkom jeziku. Hrvatski prijevod klasifikacije njemačkih posuđenica kao i podjela u prikazu 1 ovoga rada je autorska.

## 4. Pregled njemačko-kajkavskog povijesno-kulturnog i jezičnog dodira

### 4.1. Povijesni pregled hrvatsko-njemačkog dodira

Prvi dodiri Hrvata i Nijemaca zbivaju se još za vrijeme kada je zapravo riječ o slavensko-germanskome kontaktu. Podunavlje je još od antičkog doba bilo naseljeno Germanima koji su dolaskom Avara, moguće je i dolaskom Slavena, iščezli s toga prostora. No još je i ranije došlo do slavensko-germanskoga kontakta jer neke germanske posuđenice očuvale su se u hrvatskome do danas, a njihova prisutnost i u ostalim slavenskim jezicima upućuje upravo na vrlo ranu posudbu, odnosno fazu kada je još morao postojati zajednički praslavneski jezik ili barem neki njegovi oblici u neposrednoj fazi razvoja (Žepić 2002: 210). Za pretpostaviti je da su prvi dodiri bili na bojnom polju jer očuvale su se riječi kao što su hrv. *puk* < njem. *Volk.*, hrv. *bradva* < njem. *Barte* hrv. *šljem* < njem. *Helm*. No pojavljuju se i dokazi kulturne razmjene dobara zbog čega su u samim počecima dodira preuzeti izrazi njem. *Haus* > hrv. *hiža*, njem. *Stube* > hrv. *izba*, njem. *kaufen* > hrv. *kupiti*.

Prvi hrvatski dodiri s njemačkim započinju negdje u 7. i 8. stoljeću kada Hrvati počinju dolaziti na današnja područja, a do intenzivnijeg dodira dolazi od 812. kada Karlo Veliki dobiva vlast nad velikim dijelom današnje Hrvatske zbog čega je uslijedilo naseljavanje tih krajeva. Njemački se doseljenici najprije naseljavaju u Ugarskoj, a zatim sve više prema Hrvatskoj. Pritom sa sobom donose plug s kotačima, željeznu drljaču i kosu te općenito pridonose gospodarskom razvoju. Naseljavanje njemačkoga plemstva u hrvatskim krajevima postaje sve redovitije i intenzivnije, o čemu svjedoči formiranje njemačkih ulica i četvrti u nekim gradovima. Tako se već 1209. godine u Varaždinu spominje prisutnost njemačke zajednice, a u Zagrebu su većinu Ilice u srednjem vijeku sačinjavali njemački postolari (Žepić 2002: 213–4). Njemački doseljenici su obrtnici, trgovci, liječnici, ljekari, plemići-vitezovi, saski rudari zbog kojih su ostali i neki toponimi na područjima Bosne (Sas i Sasina), a u Hrvatskoj se naseljavaju u Samoboru, Brodu na Kupi i Čabru, a dolaze i svećenici koji osnivaju samostane, škole, učilišta, ubožnice, ljekarne i bolnice (Beus Richeimberg 2010: 31–33).

Godine 1526. dolazi do velike bitke na Mohačkom polju gdje Ludovik Jagelović pogiba, a ugarska vojska biva teško poražena od strane Turaka. Hrvati, koji su tada još bili u savezu s Ugarima, traže novoga saveznika, a njega pronalaze u Ferdinandu I. te 1527. stupaju u personalnu uniju s Habsburzima. Time je stvorena čvrsta veza sa svrhom da Slavonska i Hrvatska vojna krajina

kao pogranična područja budu učvršćena. Tijekom cijelog 17. stoljeća slijedi protjerivanje Turaka. Ti će protuturski ratovi trajati sve do 1739. godine kada je oslobođena sva Panonija te nakon čega su ustanovljene nove granice između Habsburškog Carstva, Mletačke Republike i Osmanskoga imperija. Hrvatski su krajevi bili uglavnom uništeni, stanovništvo izglednjelo i osiromašeno zbog čega je trebalo ponovno oživjeti granice carstva. Južnonjemački krajevi su u to vrijeme bili vrlo napušteni, a na pograničnim je područjima trebalo obnoviti stanovništvo koje će caru biti poslušno, stoga se naseljavanje južnonjemačkog puka iskazalo kao dobro rješenje (isto, 56–57). Prvi veliki kolonizacijski valovi započinju 1718., a od 1722. do 1727. provodi se intenzivna kolonizacija cijeloga Podunavlja pod nazivom *Schwabenzug* (isto, 57). Marija Terezija zatim provodi tzv. drugi *Schwabenzug*, a njezin sin Josip II. provodi treći *Schwabenzug*. Vladavina Josipa II. obilježena je snažnim procesima prosvjetiteljstva pri čemu treba imati na umu da niti naseljavanje zapuštenih krajeva niti prosvjetiteljska nastojanja nisu za svrhu imali germanizaciju hrvatskih i ostalih pograničnih područja carstva, nego su primarno bili u strateške i merkantilističke svrhe (isto, 69). No, za vladavine Josipa II. njemački ipak postaje službenim jezikom uprave, njegovo je poznavanje bilo uvjet za stupanje u državne službe, a od 1787. poznavanje njemačkog postaje preduvjetom za upisivanje gimnazije te njemački jezik postaje obaveznim nastavnim predmetom u osnovnoj školi. Doseljeni Nijemci bili su u svim područjima djelatnosti nadređeni hrvatskome stanovništvu zbog čega, pogotovo u gradovima, počinju zauzimati važnije položaje, a doprinose područjima trgovine, zanatstva, obrtništva, medicine i drugima.

Nakon smrti Josipa II. Mađari dobivaju sve veću vlast nad hrvatskim krajevima te ujedno počinju provoditi snažnu mađarizaciju. Kao odgovor na to, počinje jačati nacionalni preporod s ciljem stvaranja zajedničkog književnog jezika pri čemu je zbog dotadašnje jezične razjedinjenosti upravo njemački, kojim su intelektualci u gradskim sredinama govorili, poslužio kao komunikacijsko sredstvo. Mnogi Ilirci su međusobno komunicirali i objavljivali najprije na njemačkome, a tek kasnije na hrvatskome. Većina intelektualaca ilirskoga pokreta bila je školovana na bečkom ili praškom sveučilištu. Mnogi su bili njemačkoga podrijetla te su svoja imena tek naknadno pohrvatili u svrhu približavanja ilirskih ideja narodu. Tako je primjerice Ignatius Fuchs ime promijenio u Vatroslav Lisinski, a Jakob Frass u Stanko Vraz. U svrhu normiranja jezika bilo je nužno sastaviti i normativna djela na različitim jezičnim razinama. Tako su Ivan Mažuranić i Jakov Užarević objavili *Německo-ilirski slovar*, rječnik opsega od otprilike 40 000 riječi. Pritom je glavna zamisao bila očistiti jezik od posuđenica, pogotovo njemačkih. No, budući da mnoge

posuđenice nisu imale svoju inačicu na hrvatskome, autori su stvarali prevedenice i to upravo po uzoru na njemačke riječi (Stojić; Turk 2017: 67). Njemački je jezik i dalje vrlo često bio komunikacijski jezik i srednje i više klase sve do raspada Austro-Ugarske 1918.

Njemački je jezik u Hrvatskoj bio jezik kulture i medija, a time ujedno i vrlo često razgovorni jezik u javnosti. Prve njemačke novine, a time uopće i prve novine u Hrvatskoj, počinju izlaziti 1786. godine u Zagrebu pod nazivom *Agramer Deutsche Zeitung*. U Zagrebu tijekom 19. stoljeća izlazi čitav niz njemačkih novina i časopisa koji su bili politički i kulturno orijentirani. Na njemačkom se objavljuje i u Osijeku i Vinkovcima, a sadržaji svih novina u hrvatskoj bili su primarno politički, no bile su zastupljene i rubrike o kulturi, gospodarstvu i zdravstvu kao i rubrike sa zabavnim prilogima (Beus-Richemberg 2010: 113–4).

Iako hrvatsko-njemački jezični i kulturni dodir nakon 1918. jenjava, on se ipak nakon 1945. godine postupno obnavlja, iako ne kao što je to nekoć bilo. No, 60-ih i 70-ih godina dolazi do većih iseljavanja hrvatskih radnika u Njemačku od kojih se kasnije neki vraćaju u Hrvatsku te sa sobom donose nove njemačke posuđenice. Jednako tako, razvoj novih medija poput televizije, kao i razvoj turizma, doprinose hrvatsko-njemačkoj dvojezičnosti te posljedično novim njemačkim posuđenicama u hrvatskome.

## 4.2. Južna Moslavina

Budući da građa koja je predmetom ovoga rada pripada govoru južne Moslavine, nužno je opisati povijesna i jezična obilježja toga kraja. Okešinec, rodno selo Božice Brkan, nalazi se južno od Križa. To je selo očito još i prije 1552. bilo naseljeno, ali je te godine napušteno zbog provale Turaka. Ponovno je naseljeno 1600. godine jer su dijelovi toga kraja bili ponovno oslobođeni. Prvi popis stanovništva proveden je 1679. kada za Okešinec piše da broji 8 porodica (Pavlović 1968: 148). Broj stanovnika raste, no ne značajno, a prema posljednjem popisu stanovništva (DZS RH 2021) Okešinec broji manje od 400 stanovnika.

Okešinec je vrlo malo mjesto, stoga su od značaja druga dva gravitacijska mjesta: Ivanić-Grad i Križ. Mjesto Križ nalazi se na povišenom položaju što je zbog strateških razloga već vrlo rano privuklo pažnju zagrebačkih biskupa koji su ondje izgradili utvrdu i crkvu, a 1334. spomenuta je i prva crkvena župa (Pavlović 1968: 140). Utvrda je za vrijeme turskih napada okolnome

stanovništvu bila sigurno pribježište, a pokušaji osvajanja same utvrde bili su u više navrata neuspješni. Od 1599. taj je kraj bio oslobođen što je omogućilo ponovno naseljavanje okolnih mjesta. Grad Križ je u to vrijeme bio od strateškog, a ponovnim naseljavanjem i od merkantilističkog značaja za ono doba. Pavlović (1968: 141) pritom ne spominje izravno da su ondje bili naseljavani Nijemci, no to je moguće zaključiti po tome što spominje da su Srbi naseljavani primarno kao iskusni vojnici u obranu kraja, a pored njih i *ostali*, očito za sve druge funkcije, pogotovo one u pogledu trgovine i obrta.

Najvažnije mjesto u tome je kraju svakako Ivanić-Grad, ili često skraćeno i Ivanić. Ivanić se prvi put spominje 1246. godine u ispravama, i to kao uhodano i razvijeno trgovište, zbog čega je zagrebačka biskupija ondje sagradila svoje dvore. Iz navedenoga se zaključuje da su ondje postojali i trgovci i obrtnici, a takvo je stanje najvjerojatnije ondje prisutno već i od 12. stoljeća (isto, 131). Također se bilježe i obrađivači biskupove i okolne zemlje. Posljednji su očito posjedovali bolje vještine, ali se nalazili u nepovoljnom položaju zbog čega se spominju i (neuspješni) ustanci protiv biskupa. Moguće je da je doseljeno njemačko stanovništvo sa sobom donijelo vještine u poljodjelstvu, kako Beus Richembergh navodi (2010: 29), te da su tehnološki napredniji alati mogli uzrokovati razliku u produktivnosti poljodjelaca što je moglo biti razlikom nejednakosti među tamošnjim stanovništvom. Ti su sukobi imali za posljedicu izgradnju utvrde 1335. godine, a ta je utvrda više poznata pod nazivom Burg. Nakon pada Moslavine 1552. postupno se formira Krajina koja je bila razdijeljena na tri kapetanije, svakoj je pripala njemačka četa od 50 ljudi, a kasnije je u Ivanić uvedeno i 150 njemačkih vojnika pored još i nekoliko hrvatskih (Pavlović 1968: 132). 1577. izgrađena je i druga utvrda na tlu Ivanića koju su zvali Novo. Ivanić je bio pod upravom zagrebačkih biskupa te su nakon povlačenja Turaka upravo oni provodili revitalizaciju toga kraja. Naseljenici su bili podijeljeni u dvije skupine, na građane i predijalce. Prvi su bili obrtnici i trgovci, a drugi uglavnom poljodjelci koji su obrađivali polja i vinograde (isto, 132).

### **4.3. Južnomoslavački kajkavski kao jezik primatelj**

Donjolonjski dijalekt ili južnomoslavački govor pripada kajkavskom narječju. Ono se prema Lončariću (1996: 32) od 10. stoljeća izdiferenciralo u pogledu zapadnog južnoslavenskog prajezika. Kajkavština se od šćakavštine i čakavštine najprije počinje izdvajati zbog svojih prozodijskih obilježja, a poslije akcentuacijskih inovacija slijedi jednačenje  $o = l$ ,  $ě = a$ . Naglasni



sustav kajkavštine je od vrlo rane faze imao obilježje ukidanja opreka po kvantiteti iza naglasaka, a sustav je sam imao 3 naglasaka: kratki: ' ` silina na kratkom silabemu, dva duga: silazni cirkumfleks ^ i akut ~. S vremenom u kajkavskome dolazi do prozodijskih promjena koje za posljedicu imaju klasifikaciju kajkavštine na poddijalekte (isto, 32–37). Uzimajući u obzir naglasne kriterije, odnos odrazā jata (ě) i šva (ø) te stražnjeg nazala (ɔ) i slogotvornog l (l̥) Lončarić donosi sljedeću podjelu: samoborski, gornjosutlanski, središnjozagorski, varaždinsko-ludbreški, međimurski, podravski, sjevernomoslavački, glogovničko-bilogorski, gornjolonjski, donjolonjski, turopoljski i vukomeričko pokupski te rubni dijalekti: goranski dijalekt, donjosutlanski i plješivičkoprigorski dijalekt.

Donjolonjski dijalekt se prostire na području južne Moslavine. Na zapadu graniči s turopoljskim, a na sjevernu s gornjolonjskim i sjevernomoslavačkim dijalektima. Donjolonjski je dijalekt i pod utjecajem štokavskih govora na granici sa zapadnom Slavonijom, a sve veći utjecaj na ovaj dijalekt ima i hrvatski standardni jezik (Kuzmić 2011: 9–10).

Što se tiče fonoloških obilježja donjolonjskog dijalekta, **samoglasnički sustav** ima uglavnom zatvoreno *e* (*mĕsto*, *mlĕko*), a uz likvide *l*, *r* pojavljuje se i otvoreno *e* (*brĕmę*, *blĕsikalo*), dok su ikavizmi potvrđeni u pojedinim primjerima (*sikirica*, *sim*).

Poluglas se ostvario kao *a* (*lāgati*, *lān*, *lāv*), no supostoje i likovi *s a* i *s e* (*dĕn*, *dān*).

Protetsko *j* dolazi ispred etimološkog *o*, *a* (*Jāna*, *Jandrāš*, *jāpa* 'tast'), a ne pojavljuje se ispred etimološkog *e* i *i* (*Ěva*, *imę*), dok protetsko *v* dolazi ispred inicijalnog etimološkog *u* (*vučiti*, *vijęc*).

Protetsko *x* ispred inicijalnog etimološkog *a* pojavljuje se u pojedinačnim primjerima pod utjecajem štokavskih govora (*xalāt*, *xambār* 'žitnica'), a ispred slogotvornog *r* u svim govorima (*xr'žā*, *xr'va sę*) uz pojedine iznimke u mjesnim govorima (*r'žā*) (isto, 11–13).

Južnomoslavački **suglasnički sustav** je tipičan kajkavski s dvadeset i pet suglasnika. Palatalne afrikate realiziraju se kao *č*, *ž*.

Prasl. *\*stj* = *\*skj* dalo je u svim južnomoslavačkim govorima *šč* (*gušćęr*, *koščica*), a pod utjecajem štokavskih govora pojavljuje se i *št* na mjestu *\*šč* (*prīšt*, *štāp*).

Labiodental *f* uglavnom se pojavljuje kod posuđenica (*flĕtĕn* 'spretan').

Spirant *x* u suglasničkim skupovima prelazi u *f*, *k* (*plâfta* ‘ponjava’, *riktati* ‘namještati’, *fěktati* ‘prostiti’).

Likvida *-l* održala se u svim južnomoslavačkim govorima na kraju riječi i na kraju sloga (*pěpěl*, *pôlnóči*).

Praslavenski prijedlog *\*vъ* te prefiksi *\*vъ-* i *\*u* razvili su se kao *v(u)(-)* (*v sęlo*, *vù sębę*, *vběžal* ‘utrčao’, *vrěditi* ‘urediti’), a u novije vrijeme pod utjecajem štokavskih govora prodire i *u(-)* (*u dōbrom* L jd. m. r., *údati*, *údríti*).

Sonant *j* u pojedinim se riječima umeće iza *a* i *o* kada se u prvom slogu nađe samoglasnik (*lājdlin* ‘ladica’, *žájga* ‘pila’).

U nekim slučajevima kod kajkavskog *ń* dolazi do anticipacije palatalnog elementa nazalnog sonanta u nepočetnom položaju (*bělājņek* ‘bjelanjak’, *čūjņek*).

**Naglasni sustav** južnomoslavačkih govora ima tri naglaske:  $\hat{}$   $\sim$   $'$ . Prednaglasne i zanaglasne dužine nema. Kratki slogovi su naglašeni ili nenaglašeni, a dugi samo naglašeni. Dugosilazni naglasak pojavljuje se u jednosložnim riječima te u početnom i završnom slogu i to u svim govorima (*kōst*, *sōl*, *běžī*, *męxūr*). Akut u svim govorima dolazi na početnom i središnjem slogu (*brāda*, *širōki*). Kratki naglasak pojavljuje se kod jednosložnih riječi te u početnome i središnjem slogu (*miš*, *stól*, *pōndęlęk*, *kopriva*, *platiti*) (isto, 20–21).

Kajkavski je leksik Lončarić (1996: 134) prikazao na sljedeći način: 1. leksički fond koji je moguće pronaći u svakom organskom slavenskom idiomu, 2. fond koji je svojstven isključivo kajkavštini a to su a) tuđice koje su ušle samo u kajkavštinu, b) kajkavski neologizmi (izvedenice i nove tvorenice od naslijeđenog slavenskog fonda) i c) slavenski leksemi koji su ostali očuvani samo u kajkavštini, u cjelovitosti ili nekom njenom dijelu (arhaizmi). Kada je riječ o posuđenicama, onda su to prije svega hungarizmi i germanizmi. Posljednje Lončarić dijeli na one koji dolaze iz narodnih govora, tj. iz bavarsko-austrijskih i srednjonjemačkih dijalekata te one iz njemačkog književnog jezika. Južnomoslavački leksik ima posuđenice iz njemačkog, mađarskog, latinskog, grčkog, talijanskog i turskog jezika, a najčešći su upravo germanizmi (v. Kuzmić 2011: 30)

#### 4.4. Njemački kao jezik davatelj

Iz povijesnoga pregleda može se zaključiti da su doseljenici u južnu Moslavinu bili govornici južnonjemačkih govora, pretežno bavarsko-austrijskih govora. Njemački standardizacijski procesi uzimaju maha u 18. stoljeću, a ističe se djelatnost Johanna Christopa Gottscheda koji, kao i njegovi prethodnici, polazi od istočnosrednjonjemačkog govora te ga stilizacijom želi učiniti svima razumljivim i dostupnim. U to su vrijeme austrijske i bavarske zemlje politički odvojene od Saske na čijem se području govori isrnjem. No upravo je Gottschedov rad prihvaćen i u južnim krajevima, tj. u Bavarskoj i Austriji (Turković 2020: 161). Gottschedova inačica jezika dočeka je s entuzijazmom, no zapravo nije došlo do nikakvih naglih promjena. Stoga se za istraživanje hrvatsko-njemačkih jezičnih dodira nakon 18. stoljeća i dalje u obzir moraju uzimati južnonjemački govori. S. Žepić (1997: 93) istražuje njemačke (iz)govore u hrvatskim udžbenicima i gramatikama od 16. do 19. stoljeća te zaključuje da njemački govor u hrvatskim gradovima uvijek bio austrijski. Štoviše, u 19. stoljeću među austrijskim plemstvom i obrazovanim građanstvom jača interes za izgradnju jezika na bavarskim govorima u enklavama (Prag i Ljubljana), zato što se te govore smatralo najčišćima, a tek nakon raspada Austro-Ugarske počinje se formirati austrijski standardni jezik (Štebih Golub 2010: 47–48).

Bavarsko-austrijski govori pripadaju gornjonjemačkim dijalektima. Ta se skupina dijalekata razlikuje od srednjonjemačkih i donjoonjemačkih dijalekata po tome što je u potpunosti provela drugo glasovno pomicanje, za razliku od donjonjemačkih govora (donjosaski, donjofranački) koji, poput drugih germanskih jezika (engleski, nizozemski, danski), uopće nisu doživjeli tu promjenu te stoga imaju likove kao što su *Appel* (nvnjem. *Apfel*), *maken* (nvnjem. *machen*), *Water* (nvnjem. *Wasser*). Srednjonjemački su dijalekti djelomično proveli drugo glasovno pomicanje, stoga se pojavljuju likovi *Wasser* i *machen*, ali i *Appel*. Gornjonjemački dijalekti su u potpunosti proveli drugo glasovno pomicanje te se u njima nalaze likovi *Apfel*, *machen* i *Wasser*.

Gornjonjemački dijalekti dijele se na bavarski, švapski, alemanski i istočnofranački. U ovom je slučaju najvažniji bavarski koji se dijeli na tri poddijalekta: *sjeverni* - sjever i središnji dio Slobodne države Bavarske; *srednji* - južni dio Slobodne države Bavarske te sjever i središnji dio Austrije; *južni* - jug Austrije na granici prema slavenskim govorima.

B. Štebih Golub (2010: 48–51) ukazuje na to da se i austrijski njemački od njemačkog u Saveznoj republici Njemačkoj (*Binnendeutsch* - unutar-njemački) razlikuje na nekoliko jezičnih

razina. Na fonološkoj razini razlika se ostvaruje u obezvučenju glasova *b, d, g* u svim položajima. Inicijalni skup *ch* u pojedinim riječima stranog porijekla izgovara se kao [k] (*China, Chirurg*), <a> kao stražnje *a*, gotovo kao *o*, što je zajedničko svim bavarskim govorima. Na morfološkoj razini distinktivnog su karaktera sufiksi za tvorbu deminutiva *-l, -el, -erl* (*Dirndl, Christkindel, Zuckerl*). Na leksičkoj se razini mogu razlikovati sljedeće podskupine:

1. južnonjemački leksik koji je zajednički bavarskoaustrijskim i bavarskim govorima (*Bub, kehren, Samstag*)
2. bavarskoaustrijski leksik (*Kren, Maut, Scherzl*)
3. općeaustrijski leksik (*Landeshauptman, Matura*)
4. regionalni leksik (štajerski *Sturm* ‘mošt’)
5. leksik tipičan za bečki gradski govor (*Marille, Obers*)
6. leksik koji je austrijskome njemačkome zajednički s unutar-njemačkim, no razlikuju se u opsegu značenja (*Kittel*: unutar-njemački ‘kuta’, austrijski ‘suknja’, kajkavski germanizam *kiklja* ‘suknja’) (isto, 49–50).

## 5. Božica Brkan i *Kajkavska čitanka*

Božica Brkan rođena je 1955. u Okešincu u Moslavini. Diplomirala je komparativnu književnost te poljski jezik i književnost na zagrebačkome Filozofskom fakultetu. Radila je kao profesionalna novinarka i kolumnistica, predavala stilistiku u medijskoj komunikaciji na komunikologiji na Hrvatskim studijima, a ujedno je i osnivačica, urednica i autorica dvaju internetskih magazina ([www.oblizeki.com](http://www.oblizeki.com), [www.ziviselo.com](http://www.ziviselo.com)) te suosnivačica Acumena d.o.o. Objavila je čitav niz djela, a za svoju je prozu i poeziju dobila nekoliko nagrada. Neke su pjesme uvrštene i u antologije kajkavske poezije kao što su *Rieči sa zvirnjaka* (Zagreb, 2001) te *Kajkavska lirika Moslavine* (Kutina 2009) (Brkan 2012: 307–8).

*Kajkavska čitanka* Božice Brkan zbirka je tekstova pisanih na kajkavskome narječju, a sama autorica ukazuje na to da su tekstovi sastavljeni na trima idiomima: starom graničarskom kekavskom govoru njena oca Ivana Brkana, tj. govoru kojim se govorilo još između dva svjetska rata, zatim na autoričinu materinskom kekavskom te modernom kajkavskom (Brkan 2012: 7, 69). *Čitanka* se sastoji od nekoliko poddijelova. To je najprije *Vetrenica ili obiteljska arheologija*, zbirka pjesama pisanih slobodnim stihom s dokinutom interpunkcijom, a glavna je preokupacija rodni kraj, južna Moslavina, okolica Križa. Pritom je naslov indikativan u tumačenju cijele zbirke: vetrenica je ‘stroj za čišćenje žita od primjesa’ (isto, 17), čime očito autorica, uzevši u obzir modernost grafičkog oblikovanja pjesama i tradicionalnu tematsku preokupaciju, želi iznijeti redefiniciju svoga kraja, ali i ukazati na položaj kajkavskoga i njegova leksika u modernome dobu. B. Brkan dakle kroz prizmu lokalnoga idioma koji je pred izumiranjem promatra život u modernome dobu. Zatim slijedi druga pjesnička zbirka *Pevcov korak* koja odiše istim obilježjima kao i prva. Đ. Vidmarović u pogledu druge zbirke ističe: Kao prvo, tematski, pjesme propitkuju smisao života, no sve je protkano kantovskim imperativom, a kao drugo, same su pjesme zapravo u funkciji jezika, sa svrhom isticanja jezičnog bogatstva (isto, 64). U nastavku čitanke nalaze se zbirke kraćih i dužih proznih tekstova: *Pripovesti*, *Roman*, *Kojekej* te monodrama *Prectava*.

Posljednju cjelinu *Kajkavske čitanke* čini rječnik nazvan *Moj kajkavsko-kekavski rečnik*. To je rječnik koji broji nešto više od 6 000 leksičkih jedinica južnomoslavačkog govora, primarno onoga iz sela Okešinec, ali i iz drugih mjesta.

## 6. Metodologija rada

Cilj ovoga rada je istražiti germanizme u rječniku MKKR kao satavnome dijelu *Kajkavske čitanke* Božice Brkan i to sa sljedeća dva aspekta: 1. odnos autorice prema germanizmima te 2. semantička adaptacija germanizama. Da bi takva analiza bila moguća, bilo je nužno postaviti kriterije prema kojima bi preciznije bio određen sadržaj građe koja će biti analizirana. Odlučeno je da će iščitavanje germanizama te sastavljanje konačnog korpusa za analizu biti učinjeno prema sljedećim kriterijima:

1. građu čine oni leksemi iz MKKR koje Brkan određuje kao germanizme, a s tim su statusom potvrđeni u Stojić (2020) i(li) Županić (2021),
2. leksemi koji se u MKKR ne određuju kao germanizmi, ali su s tim statusom potvrđeni u jednome od prethodno navedenih dvaju izvora,
3. leksemi tvoreni od onih koji su u korištenim izvorima potvrđeni kao germanizmi (tu se uvrštavaju i posuđenice kod kojih je došlo do sekundarne adaptacije).

Nakon što su germanizmi iščitani iz MKKR te je postavljen konačni korpus, provedena je analiza u dvama navedenim koracima:

Način na koji autorica pristupa germanizmima: Željelo se analizirati koji su germanizmi potvrđeni u korpusu (prema gore navedenim kriterijima) leksikografski zabilježeni i obrađeni kao taj tip posuđenice. Zatim, željelo se utvrditi promatra li autorica samo izravne njemačke posuđenice kao germanizme ili germanizmima smatra i one riječi koje su posuđene posredstvom njemačkoga jezika ili riječi koje su iz njemačkoga, a posredovane su nekim drugim jezikom.

Analiza germanizama s aspekta semantičke adaptacije: Cilj je germanizme istražiti prema njihovoj mogućoj podjeli izdvojene u sematičke sfere, a s ciljem utvrđivanja zastupljenosti u pojedinoj od njih. Također, cilj je istražiti semantičku prilagodbu germanizama. Tu se u obzir uzimaju primarna i sekundarna adaptacija.

## 7. Germanizmi u rječniku *Kajkavske čitanke* Božice Brkan

### 7.1. Germanizmi u rječniku

U rječniku MKKR Božice Brkan potvrđena su 624 germanizma. Od toga je njih 267 autorica označila kao germanizme, a za njih 357 nije označeno da su germanizmi, no potvrđeni su kao germanizmi u leksikografskim izvorima korištenima za potrebe provedenoga istraživanja - rječnicima autorica Stojić (2020) i(li) Županić (2021) (v. prilog).

B. Brkan u rječniku njemačke posuđenice opisuje pojmom *njemački* (njem.) što stoji za njemački jezik ili germanizam. U opisu njemačkih posuđenica nema detaljnijeg razlikovanja bavarizama i austrijacizama ili općenito južnonjemačkih posuđenica, a MKKR svojim sadržajem i funkcijom ni ne predviđa takav način njihove obrade. Autorica u predgovoru za MKKR naslovljenom „Kak je nastajal moj rečnik“ navodi: „*Rečnik* sam pisala ne pokušavajući biti znanstvenicom, suhoparnom i razumnom istraživačicom, nego više kao pjesmu ili pripovijetku, intuitivno. Jedna je riječ nekom sličnošću, kontrastom, nečim, jednostavno vodila drugoj, rađala je ispisivala. Nadam se da će se tako i čitati“ (Brkan 2012: 227). Neovisno o tom ili upravo stoga, MKKR predstavlja dragocjen izvor za jezičnu analizu izdvojenoga jezičnog područja, i to ne samo na području zastupljenom u ovome radu. Obrazloženje o primjeni kriterija pri sastavljanju građe za provedeno istraživanje navode se s ciljem kako bi se njezin opseg stavio u suodnos s natuknicama u MKKR i njihovom obradom. Tako se utvrdilo da se osnovni oblici leksema u MKKR određuju kao germanizmi, a njihove izvedenice ne, no i one su uključene u građu za provedeno istraživanje. Tako je primjerice glagol *luftati* opisan kao germanizam, dok oblici *razluftati* i *preluftati* nemaju tu etimološku odrednicu.

Indigene njemačke posuđenice koje su u kajkavski dospjele izravnim posuđivanjem nisu dosljedno opisane kao germanizmi. Tako će dvije uzastopne natuknice imati sljedeća obilježja: *gelender* ‘ograda’ opisano je kao germanizam, dok *gemišt* ‘mješavina bijelog vina i gazirane mineralne vode’ nema obilježje germanizma.

Kod izravnih neindigenih njemačkih posuđenica, kao i kod neizravnih (ne)indigenih njemačkih posuđenica, donose se detaljnije etimološke informacije. Tako se za *šogor*, pored njem. *Schwager*, navodi i oblik jezika posrednika: mađ. *sógor*. Uz riječ *kasarna* pojavljuju se sljedeći oblici: mađ. *kaszárnya*, njem. *Kassarne*, lat. *quaterna*, pri čemu izostaje informacija o jezičnom

dodiru između lat. i njem., specijalizacija značenja u prov. *cazerna*. Kod riječi *puder* ukazuje se na to da je riječ o njemačkoj posuđenici koja pak potječe iz fr. *poudre* i lat. *pulver*. Za riječi *škaf* naznačen je sljedeći proces jezičnoga posuđivanja: njem. *Scaf*, lat. *scaphium*, gr. *scafos*. U opisu natuknice Brkan uvijek prikazuje redosljed posuđivanja od ishodišnjega pa sve do krajnjega primatelja, kajkavskoga.

Kod onih riječi za koje se može potvrditi da jesu njemačke posuđenice, no starijega porijekla (npr. stvnj. posuđenice ili germ. posuđenice), uočena su sljedeća obilježja. Za neke starije njemačke posuđenice Brkan u opisu daje model prema kojemu su nastale. Tako za *škoda* piše da je nastalo prema njem. *scada*, no ne spominje se iz kojega je razdoblja navedena riječ, tj. iz stvnj. S obzirom na leksikografsku vrstu, može se pretpostaviti da takva informacija u obradi leksema nije bila ni predviđena. Neke starije posuđenice kao što je primjerice *šlem* ‘šljem’ kao model dobivaju pak noviju inačicu *Helm* ili uz *hiža* ‘kuća’ donosi se nvnjem. model *Haus*, bez naznake posuđivanja iz germ. u psl. S druge strane, ima i riječi koje su starije njemačke posuđenice, tj. germ., no autorica ih tako ne određuje. Tako primjerice za *beden* (‘badanj’) nema naznake da je riječ o germ. posuđenici u psl.

Dio se posuđenica u MKKR ne opisuje kao germanizme, s time da izvedenice nisu obilježene, a osnovni oblici jesu. Opis izravnih indigenih njemačkih posuđenica nije dosljedan. Kod (ne)indigenih njemačkih posuđenica prispjelih posrednim posuđivanjem u kajkavski, bilo njemačkim ili nekim drugim jezikom, donose se dodatni etimološki opisi koji se razlikuju u svojoj preciznosti.

U svom predgovoru za MKKR datiranom 16. listopada 2012. autorica navodi „još ga nes zgotovila“ (Brkan 2012: 225), te kasnije poziva na njegovu dopunu: „Iako najveći moslavački kajkavski rječnik do sada, s više od 6000 riječi, ovaj moj zapravo priručni, još neusustavljen rječnik, nije dovršen. [...] Očekujem da će mi se javiti drugi koji se sjećaju ili imaju svoje papiriće sa zanimljivim riječima i frazama koje nedostaju iz različitih kajkavskih mjesta po Moslavini. Ponajprije se nadam stručnjacima kojima su jezik, i kajkavski jezik, i riječi profesija. A istinski bi smisao (i izazov!) *Kajkavske čitanke* i *Rečnika* bio da ponuka učitelje, nastavnike i profesore, i, ako ne sve učenike, onda talentirane mlade literate i novinare, neke radoznale malene *božice* i *božeke*, *božidare*, da istražuju po svom zavičaju, slušaju, snimaju, bilježe. Možda pronađu neki svoj i neki naš zajednički *popeček* ili *opregač*. Ne mislim pri tome ni samo na moslavačke ni samo



na đake kajkavce“ (isto, 226). U tom poticaju pronašla se i motivacija za istraživanje provedeno u ovome radu, a MKKR, kao korišteni izvor, može predstavljati polazište i za daljnja istraživanja, i to ne samo na području jezičnoga posuđivanja.

## 7.2. Semantičke adaptacije

U ovom se dijelu rada donosi podjela potvrđenih germanizama u nekoliko semantičkih sfera. Za svaku se od njih izdvajaju primjeri germanizama navedeni kosim slovima te njihovo značenje u oblim zagrada i polunavodnicima. Značenje se donosi prema kajkavsko-kekavskom rječniku Božice Brkan (2012). Razmatra se semantička prilagodba germanizama zastupljenih u prikupljenoj građi uz navođenje odgovarajućih primjera.

### 7.2.1. Semantičke sfere

Od ukupnog broja germanizama u rječniku najviše leksema, njih stodvadesetak, pripada sferi **gastronomije i domaćinstva (radnjama oko i u kući)** te sferi **uporabnih predmeta**. Od pedesetak leksema za radnje oko i u kući te uporabnih predmeta mogu se izdvojiti sljedeći: *afinger* (‘vješalica’), *apšicati/apšisati* (‘izgubiti boju, izbljedjeti’), *blumentiš* (‘stalak za cvijeće’), *ceker* (‘rogožar, pletena košara’), *fertun* (‘pregača’), *fleba* (‘plavilo/bljedilo’), *fraklin* (‘čашica za rakiju’), *frbant* (‘zavoj’), *heknadlin* (‘igla’), *kahla/kahlica* (‘noćna posuda/posudica’), *korpa* (‘košara’), *miščafł* (‘lopata za smeće’), *našnitati* (‘narezati’), *naštrikati* (‘isplesti’), *odvuzlati* (‘raspetljati’), *piksa* (‘limena kutija’), *poštopati* (‘pokrpati’), *poštrajjiti* (‘staviti stelju stoci u staji’), *preštihati* (‘prekopati lopatom’), *rajna/rajngla* (‘niska široka, plitka limena posuda za kuhanje’), *rastrajbati* (‘razmutiti jaja’), *razlūftati* (‘prozračiti’), *riflati* (‘prati rublje’), *sajtlec/sajtlek* (‘čашica’), *sfašerati* (‘samljeti’), *šarajzlin/širajzlin* (‘žarač, žarilo’), *šircl/širclin* (‘pregača’), *šolja* (‘manja posuda’), *štamplin* (‘čашica od 0.3 dl žestokog pića’), *štihāča* (‘vrsta lopate za ubadanje’), *štrajjiti* (‘prostirati slamu’), *zriflati* (‘oprati rublje’).

Nadalje, u sferi gastronomije, tj. **hrane i pića** (od skoro četrdeset) mogu se izdvojiti sljedeći leksemi: *buhklin* (‘vrsta peciva’), *cukor* (‘šećer’), *cvibok* (‘dvopek’), *fila* (‘nadjev’), *filek* (‘tripice’), *flam* (‘goveđa potrbušina’), *futer* (‘hrana’), *gemišt* (‘miješavina bijelog vina i gazirane min. vode’), *germa* (‘kvasac’), *gvirc/gevirc* (‘začin’), *kraflin* (‘pokladnica, uštipak’), *kraher* (‘starinsko

osvježujuće piće'), *krap/krapec* ('šaran, od Karpfen'), *krmenadlin/krmenatkin* ('kotlet'), *licitar* ('medičarski kolač' od Lebzelter), *mela* ('brašno'), *mošt* ('nefermentirani sok od grožđa'), *portugizec* ('vrsta vina'), *protvajn* ('lim za pečenje'), *reš* ('hrskavo pečeno'), *ričet* ('zimsko jelo od ječmene kaše i graha'), *somerica* ('ljetna salama'), *šnaps* ('rakija'), *šnita* ('ploška'), *špek* ('slanina'), *špricer* ('piće u kojem je bijelo vino pomiješano sa sodom'), *šterka* ('škrob'), *viršlin* ('kobasica').

U sferi **obrta i zanatstva** potvrđeno je sedamdesetak leksema od koji su neki: *ciglič* ('cigla', ciglovlje), *ciglovinje*, ('krhotine'), *cin* ('kositar'), *cinat* ('od cina'), *dreš* ('vršilica, stroj') *farba* ('boja'), *firnajz* ('laneno ulje za zaštitu'), *flajnka* ('čošak, ugao, bok, daska'), *fordrukati* ('kopirati uzorak'), *foršibati* ('kretati se naprijed, namiještati vagone'), *foslin* ('debela duga letva'), *geviht* ('uteg za vagu'), *gevint/gvint* ('navoj'), *glajz* ('tračnice'), *grušt* ('skela'), *gus* ('lijevano željezo'), *hoblati* ('strugati'), *hoblovina* ('strugotina'), *kajla* ('drveni klin'), *klamfa* ('metalna tesarska kuka za vezanje'), *kloce* ('podupirač'), *kramp* ('pijuk') *lajslin* ('uska letva'), *lojtre* ('ljestve'), *lotati* ('variti'), *mešung* ('mješavina'), *modlin* ('kalup'), *mustra* ('uzorak'), *odšarafati* ('odvrnuti vijak'), *odštopati* ('odčepiti'), *penzlin* ('kist'), *pergarin/pelgarin* ('vrsta konca'), *plajnka* ('ravna daska'), *plankača* ('tesarska sjekira'), *probirštift* ('izvijač kojim se provjerava ima li negdje struje'), *rajsnedl* ('čavlić'), *ram, rama* ('okvir'), *rašpa* ('gruba turpija'), *scinati* ('otući cin'), *šajba* ('prozorsko okno'), *šalung* ('kalup za zidanje'), *šmir* ('kolomaz'), *šmirglati* ('obrađivati brusnim papirom'), *špicpleh* ('metalni dio na vrhu potplate'), *šprajca* ('komad drva za podupiranje'), *šprajna* ('metalni ili drveni iver oštrog vrha'), *špric* ('sredstvo kojim se prska'), *špriclin* ('uska letva'), *špricnuti* ('poprskati, briznuti'), *šprih, špriher* ('savijeni komad deblje žice'), *špula* ('namotaj'), *štaflin* ('deblja letva'), *štancati* ('proizvoditi u velikim količinama'), *štemajzlin* ('probijač'), *štreka* ('željeznička pruga'), *šuder* ('šljunak'), *šudrati* ('posipati šljunkom'), *vaservaga* ('naprava za mjerenje ravnina'), *vinklin* ('tesarski kutomjer').

**Ljudi, osobine i zanimanja** broje gotovo pa sedamdeset riječi od kojih su neke: *cimerman* ('tesar, drvodjelja'), *copernica* ('vještica'), *coprati* ('vraćati'), *feš* ('lijep'), *fleten* ('okretan'), *flojsa* ('pej. kurva'), *flundra* ('prostitutka'), *frajla* ('gospođica'), *frentar* ('skitnica'), *klencer/klencerica*, ('pratitelj(ica) ženika'), *kramar* ('putujući trgovac'), *lacman/lancam* ('zemljak'), *lumpati* ('pijančevati, provoditi se'), *našpotati* ('izgrditi'), *našvasan* ('pijan'), *pankrt* ('nahoče, kopile'), *pavur/paor* ('seljak'), *pimplati* ('komlicirati, biti nespretni'), *pošmajhlati* ('ugoditi, pomilovati'),

*pošpotlivec* ('podrugljivac'), *puklav* ('grbav'), *rajcati* ('seksualno uzbuđivati'), *šajser* ('strašljivac'), *šintar* ('živoder'), *šlampast* ('nespretan'), *šlogarica* ('gatar'), *šlosar* ('bravar'), *šnajdar/šnajderica* ('krojač, krojačica'), *šogor* ('šurjak'), *šopan* ('utovljen'), *špenglar* ('limar'), *šuft* ('nitkov'), *šusliv* ('hirovit'), *šustar* ('postolar'), *švajnti* ('ogovarati'), *tišlar* ('stolar'), *trajbar* ('čovjek bez kuće i domovine'), *trotlin* ('glupan'), *truc* ('prkos, inat'), *trucliv/truclivevec* ('inatljiv'), *vekslati* ('švercati, varati'), *žlundrav* ('žilav').

Sfera **odjeće** i **obuće** broji pedesetak primjera od kojih su neki: *ajmpideklin* ('povoj za novorođenče'), *ancug* ('odijelo'), *cajg* ('vrsta pamučne tkanine'), *cajna* ('pelena'), *cajnek/canjek/cujnek/cunjek* ('krpa'), *caklin* ('nazubljeni završetak na nošnji'), *cic* ('vrsta tkanine'), *ciferšlus* ('patent'), *cof/cofek* ('vunena ukrasna kuglica'), *deka* ('pokrivač'), *ficlek* ('komadić štofa'), *filc* ('tvrdo sukno'), *girkl/girtl* ('pojas'), *glokl/gloklin* ('suknja, krojena kao zvono'), *glot* ('crna glatka tkanina'), *gradel* ('vrsta pamučne tkanine'), *graner* ('nabrana vrpca, obično na ženskoj odjeći'), *hrnadlin/harnadlin* ('ukosnica za uplitanje kose'), *kraglin* ('ovratnik'), *lajbek* ('prsluk'), *mantlin* ('debeli dugi kaput'), *mašlin/mašlek* ('ukrasna vrpca'), *mider* ('steznik'), *olfalda* ('vrsta nabora na haljini'), *pantlek* ('ukrasna vrpca'), *pelc/pelcmantlin* ('krzno'), *rajtoze* ('jahaće hlače'), *reklec* ('sako'), *šajtoflin* ('novčanik'), *šlajer* ('veo'), *šlafrok* ('kućna haljina'), *šlar/šlajer* ('veo, koprena'), *šličuhe* ('klizaljke'), *šlinga* ('vrsta finog čipkanog veza'), *šnala* ('vrsta kopče'), *šos* ('suknja'), *španga* ('pričvršćivač za kosu'), *špilhoze* ('vrsta lagane dječje odjeće'), *štrumpatlin* ('vezica za čarapu'), *švabica* ('gornji dio ženske narodne nošnje'), *taška* ('torba'), *treger* ('naramenica'), *žneranec* ('vezica').

Dvadesetak leksema pripada sferi **društvenog života** *ajncati* ('kartati ajnc, vrsta kartaške igre'), *bajbok/bajbuk* ('zatvor, tamnica'), *beglajt* ('bugarija, vrsta tambure koja prati'), *birc/bircuz/birtija* ('gostionica'), *bruder* ('brat'), *cener(ica)* ('desetka pri kartanju'), *cugati* ('piti'), *cvajer* ('dvojka'), *fajerun* ('zaršetak posla'), *fašejnek/fašnik* ('karneval') *natancati* ('plesati'), *plac* ('mjesto'), *placovina* ('pristojba za mjesto'), *plemuzika* ('puhaći sastav, limena glazba'), *šnapsati* ('kartati šnaps'), *špancer* ('šetnja'), *špancerati* ('šetati'), *špilat* ('igrati'), *stand* ('sajamski šator ili mjesto'), *štrapac* ('dulja šetnja'), *tancati* ('plesati'), *tref* ('boja u kartama'), *tringelt* ('napojnica').

## 7.2.2. Semantička prilagodba

### 7.2.2.1. Nulta semantička ekstenzija

Nulta semantička ekstenzija ili znatna semantička sličnost podrazumijeva stanje u kojemu replika ne odstupa od značenja modela. Takve su riječi uglavnom kulturemi, »riječi kojima se označuju predmeti i pojave specifične za određenu kulturu i civilizaciju« (Štebih Golub 2010: 181). Nulta semantička ekstenzija potvrđena je u sljedećim primjerima iz prikupljene građe:

1. **groš** ('austrijski novac') < Groschen.
2. **krajcar** ('austrijski novac') < Kreuzer.
3. **kraher** ('starinsko osvježujuće piće') < Kracherl. Kracherl je piće tipično za austrijsko i južnobavarsko govorno područje. Njemačka inačica naziv je dobila kao izvedenica od glagola *krachen* 'pucati, prasnuti' ili prema šumu gazirane vode ili prema zvuku otvaranja mehaničkoga zatvarača na boci. Riječ je o piću koje je prije 1. svjetskog rata bilo luksuzni artikl te se konzumiralo uglavnom jednom jedno, najčešće nedjeljom.
4. **krap/krapfen** ('šaran') < Karpfen.

### 7.2.2.2. Suženje značenja

Suženje značenja vrlo je česta pojava zato što je jedno obilježje riječi polisemija, a kod posuđivanja važnu ulogu ima situacijski kontekst ili uzrok posuđivanja što pridonosi tomu da se preuzme samo jedno značenje riječi koje onda i ostaje, a ostala potencijalna značenja pritom bivaju isključena.

1. **cug** ('vlak') < *Zug*. Prema rječniku B. Brkan riječ je zadržala samo značenje 'vlak', dok značenja '1. kolona u pokretu 2. općenito nešto u pokretu 3. djelovanje 4. pomicanje figure 5. gutanje, uvlačenje dima ili udisanje 6. izraz na licu'<sup>4</sup> izostaju. No zabilježena je i izvedenica *cugnuti* i *cugati* sa značenjem 'popiti'.

---

<sup>4</sup> Odavdje pa nadalje značenja riječi na njemačkom jeziku donose se prema rječnicima Duden i DWDS (v. popis literature).

2. **trajbati** ('miješati jaja') < *treiben* (*rastrajbati, strajbati, zatrajbati*). Svi navedeni oblici nose navedeno značenje pri čemu su očito isključena potencijalna značenja jezika davatelja '1. goniti stoku 2. nešto pokretati 3. nešto činiti 4. obrađivati alatima'.
3. **cajg** ('vrsta pamučne tkanine') < *Zeug*. U jeziku davatelju navedeni model može nositi značenje '1. odjevni predmet 2. nešto neodređeno'. Ovdje je došlo do suženja jer je replika nositelj samo jednoga značenja.
4. **gemišt** ('mješavina bijelog vina i gazirane mineralne vode') < *gemischt*. U jeziku davatelju riječ *gemischt* ima značenje '1. nešto spojeno ili sastavljeno od različitih sastavnica 2. nešto izvan očekivanja'. U ovom je slučaju došlo do suženja značenja u pogledu mogućnosti izražavanja nezadovoljstva.
5. **štreka** ('željeznička pruga') < *Strecke*. Razlog suženja u ovome slučaju može biti i pojava same elipse u jeziku davatelja jer je moguć i izraz *Bahnstrecke* 'željeznička pruga', a češći je u njemačkome upravo onaj kraći oblik koji je do sada u više radova potvrđen (v. *Strecke* ('željeznička pruga') u Piškorec 2005, Županić 2021 i Stojić 2017). Značenje je modela 'staza ili put (ne)određene duljine', a primjena je u različitim područjima od kojih je u jeziku primatelju zadržano samo značenje vezano uz željeznicu.
6. **kahla** ('noćna posudica') < *Kachel*. U njemačkome *Kachel* označava keramičke pločice od kojih se sastavlja peć, ali može nositi i značenje 'zdjela, posuda' koje je tipično za južnonjemačke govore te je ovdje preuzeto samo jedno značenje.
7. **štift** ('navoj, ruž') < (*Lippen*)*stift*. U ovom je slučaju najprije došlo do elipse u jeziku davatelju gdje *Stift* može značiti '1. ruž 2. navoj'.
8. **rajcati** ('seksualno uzbuđivati') < *reizen*. U jeziku davatelju riječ *reizen* može značiti '1. neugodno djelovati na tijelo 2. djelovati stimulatивно 3. biti atraktivan 4. nekoga naljutiti', a posuđivanjem je došlo do suženja značenja.
9. **sak** ('vrsta vreće za ribolov') < *Sack*. Ovdje je došlo do specijalizacije u jeziku primatelju jer u jeziku davatelju navedeni model znači općenito 'vreća'.

### 7.2.2.3. Proširenje značenja

Proširenje značenja spada u sekundarnu adaptaciju za koju R. Filipović (1986: 169) navodi dvije nužne pretpostavke: 1. potpuna integracija posuđenice u leksički sustav jezika primatelja, i 2. njezina slobodna upotreba u sklopu toga jezika. To znači da je kod posuđenice koja je prošla

sekundarnu adaptaciju najprije moralo doći do primarne adaptacije, tj. uglavnom do suženja značenja. Slobodnom uporabom u jeziku posuđenica može podleći procesima sekundarne adaptacije što znači da govornici jezika primatelja posuđenici pridodaju novo značenje koje model u jeziku davatelju ne poznaje.

#### 7.2.2.3.1. Metafora

1. **fasuvati** ('dobiti batine') < *fassen*. Model *fassen* nosi značenje '1. uhvatiti nešto ili nekoga 2. (pri)držati'. Ovdje replika dobiva novo, prošireno, značenje kojim se želi izraziti intenzivnija radnja, tj. replika mijenja značenje modela 'držati' u značenje 'udarati' ili 'dobiti batine'.
2. **paraderati se** ('gizdati se, svečano hodati') < *paradieren*. Značenje modela poistovječeno je u jeziku davatelja sa svečanim hodom vojske, a u jeziku primatelju replika dobiva novo značenje koje se odnosi na pojedinca, tj. na vlastito uzdizanje u javnosti ili svraćanje pozornosti na sebe.
3. **picaniti se** ('uređivati se') < *fitzen*. Model u jeziku davatelju nosi značenje '1. nešto umanjiti, razrezati na komadiće 2. činiti nešto nervozno, užurbano, s mnogo pokreta'. Ovdje je slikovitost radnje usitnjavanja, naglašavanja detalja i brzopletih pokreta prenesena na uređivanje.
4. **scofati** ('naresiti') < *zupfen*. *Zupfen* je radnja koja se često pojavljuje sa značenjem: '1. vršcima prstiju kidati nešto 2. trzati (instrument)'. Pritom je naglasak na ponavljajućim radnjama koje se izvode brzim i naglim pokretima. Takvo je značenje omogućilo proces sekundarne adaptacije u značenje 'naresiti'.

#### 7.2.2.3.2. Metonimija

1. **cajg** ('vrsta pamučne tkanine') < *Zeug*. U jeziku davatelju navedeni model može nositi značenje '1. odjevni predmet 2. nešto neodređeno'. Ovdje je došlo i do proširenja značenja te je tako replika postala nositeljem značenja 'vrsta pamučne tkanine'.

#### 7.2.2.3.3. Elipsa

1. **gus** ('lijevano željezo') < *Gusseisen*. Ovdje je došlo do elipse tako što je *Eisen* 'željezo' izostavljeno. Time je ujedno došlo i do suženja značenja jer se u njemačkome imenica *Guss* općenito upotrebljava za ono što je lijevano. Može se primjerice upotrijebiti sa značenjem 'nadjeljev' u kulinarici, značenje koje u hrvatskome izostaje.

2. **filek** ('jušno jelo od goveđih iznutrica') < *Kuttelfleck*. *Filek* nastaje od *fleck* te preuzima navedeno značenje. Njem. *Fleck* dijalektalno ima značenje 'meso', no ne konkretizirano kao što je to ovdje slučaj.
3. **klopf** ('naprava od šibe za isprašivanje') < *Teppichklopf*. Ispadanjem sastavnice *Teppich* riječ *klopf* 'predmet kojim se udara' gubi značenje uopćenosti te se konkretizira na radnju isprašivanja sagova.
4. **flus** ('iscjedak') < *ausfluss*. Ovdje elipsom prijedloga *aus* riječ *Fluss* preuzima značenje modela te se time dokidaju potencijalna značenja '1. rijeka 2. neprekinuti tijekom nečega' iz jezika davatelja.
5. **curikati** ('voziti unatrag') < *zurückfahren*. Nakon ispadanja glagola *fahren* 'voziti' riječ *Zurück* > *curik* morfološkom adaptacijom u kajkavskome postaje nositeljem navedene radnje, a u jeziku davatelju izražene isključivo glagolom *fahren*.
6. **šos** ('suknja') < *Schoßrock*. Ovdje ispadanjem nositelja značenja, riječ *Rock* '1. ženski odjevni predmet, suknja 2. plašt ili halja', značenje preuzima prva sastavnica koja u njem. nosi značenje 'naručje', a samostalno se ne pojavljuje u službi označavanja odjevnoga predmeta.
7. **štok** ('okvir za vrata i prozore') < *Türstock*. Ovdje elipsom sastavnice *Tür* 'vrata' *štok* postaje nositeljem značenja, a istovremeno se dokidaju ostala značenja iz njem. za *Stock* '1. palica 2. etaža'
8. **somerica** ('ljetna salama') < *Sommerwurst*. Izostavljanjem riječi *Wurst* 'salama', adaptirana sastavnica *somerica* postaje nositelj navedenoga značenja.

#### 7.2.2.3.4. Pejorizacija

1. **flojsa** ('kurva') < *flosse*. Ovdje je pored riječi *Flosse* '1. organ ribe koji služi za plivanje 2. pej. ruka, noga', također i riječ *Floß* 'splav' mogla poslužiti kao replika. Županić (2021) donosi repliku *flojsati* '1. splavariti 2. kurvati se', a zbog 1. značenja moguć je i model *Floß* 'splav'. No obje riječi iz jezika davatelja etimološki potječu od *fliessen* 'teći'. Ovdje nakon potpune integracije replike dolazi do sekundarne adaptacije temeljem procesa metaforičnosti, a dobiva se novo, pogoršano značenje koje model u jeziku davatelju ne sadrži.
2. **našvasan** ('pijan') < *schweissen*. U njem. *schweissen* ima sljedeća značenja: 1. 'izlučivanje znoja' (do 18. st., od tada, pa nadalje nositelj značenja postaje isključivo oblik *schwitzen*) 2. 'izlučivanje tekućine, kulinarka' 3. 'varenje'. Ovdje je jedan od simptoma alkoholiziranoga

stanja poslužio za proširenje značenja adaptirane i integrirane posuđenice te je taklo došlo do pejorizacije u jeziku primatelju.

3. **švabica** ('žena iz Švabije/Njemačke') < *Schwabe*. Kod ove je riječi procesom *pars pro toto* došlo do sekundarne adaptacije te se nazivom za stanovnike jedne njemačke regije želi obilježiti sve stanovnike Njemačke pri čemu dolazi do pogoršanja jer se izbjegava općeniti naziv za stanovnike te zemlje.



## 8. Zaključak

Uočeno je da u teoriji dodirnog jezikoslovlja nema jedinstvenih ili općeprihvaćenih definicija, nego da je to vrlo često ovisno o autorovu pristupu samom radu. S aspekta leksičkog posuđivanja, također je uočeno da nema jedinstvenoga pristupa problematici nazivlja i problemu posrednog i neposrednog posuđivanja. Zbog toga je bilo nužno koncentrirati se isključivo na pojam germanizam i pitanje posrednog i neposrednog posuđivanja u provedenim istraživanjima o hrvatsko-njemačko jezičnim dodirima. Tu se ispostavilo da su mogući različiti pristupi. S jedne strane, postoje radovi koji se ne bave problematikom posrednog i neposrednog posuđivanja, nego je od interesa detaljnije istražiti fonološku i morfološku adaptaciju onih riječi za koje se smatra da su izravno ili neizravno povezane s njemačkim jezikom. Kod takvih se radova uglavnom daje klasifikacija germanizama prema njihovoj morfološkoj adaptaciji. S druge strane, postoje oni radovi koji germanizme istražuju više s etimološkog aspekta te polažu naglasak na problematiku posrednog i neposrednog posuđivanja.

Povijesnim se pregledom došlo do zaključka da je kulturno-jezični dodir njemačkoga i kajkavskoga na području južne Moslavine bio vrlo intenzivan te da je očekivano da će najveći broj njemačkih posuđenica biti u područjima vezanima uz materijalnu obnovu i napredak navedene regije.

Analiza njemačkih posuđenica prema navedenim kriterijima u metodologiji donijela je sljedeće rezultate. Odnos autorice prema germanizmima potvrdio je iznesenu problematiku u poglavlju pregleda dosadašnjih provedenih istraživanja, a to je načelo prema kojemu je određivanje neke riječi kao germanizam samo po sebi razumljivo.

Udio germanizama u semantičkim sferama ide ukorak s povijesnim okolnostima i razvojem južne Moslavine. Najviše germanizama pripada sferi uporabnih predmeta, domaćinstvu i gastronomiji, a zastupljene su i sfere odjevnih predmeta te ljudi, zanimanja i osobina. Njemačke posuđenice za svakodnevne uporabne i odjevne predmete svjedoče o utjecaju njemačkoga jezika i kulture pri obnovi toga kraja od 18. stoljeća. Analiza germanizama na razini primarne adaptacije potvrdila je pretpostavku da češće dolazi do suženja značenja, a kod sekundarne su se adaptacije procesi metaforizacije i elipse iskazali kao najplodniji.

## 9. Popis literature

- Bechert, Johannes; Wildgen, Wolfgang. 1991. *Einführung in die Sprachkontaktforschung*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Belostenec, Ivan. 1740. *Gazophylacium seu latino-illyricorum onomatum aerium*. Zagreb.
- Beus Richemberg, Goran. 2010. *Nijemci, Austrijanci i Hrvati I.: Prilozi za povijest njemačko-austrijske nacionalne manjine u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini*. Zagreb/Sarajevo: Synopsis.
- Binder, Theo. 2006. *Njemačke posuđenice u hrvatskome govoru Osijeka*. Zagreb FF-Press.
- Bloomfield, Lonard. 1970. *Language*. London: George Allen & Unwin.
- Brkan, Božica. 2012. *Kajkavska čitanka Božice Brkan*. Zagreb: Acumen.
- Crnić, Mirjana; Macan, Željka. *Germanizmi u štokavskim ikavskim govorima Gorskoga kotara*. Fluminensia, vol. 23, br. 1, 2011, str. 7–21.
- Edwards, John. 2006. *Foundations of Bilingualism u: The Handbook of Bilingualism* ur. Tej K.. Bhatia i William C. Ritchie. Blackwell Publishing.
- Filipović, Rudolf. 1986. *Teorija jezika u kontaktu*. Zagreb: JAZU/Školska knjiga.
- Haugen, Einar. 1953. *The Norwegian Language in America: A study in Bilingual Behavior* vol. 2. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Kuzmić, Martina. 2011. *Južnomoslavački kajkavski govori*, Moslavačko zrcalo, br. 1–2, 9–51.
- Lončarić, Mijo. 1996. *Kajkavsko narječje*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ljubičić, Maslina. 2011. *Posuđenice i lažni parovi*. Zagreb: FF-Press.
- Matasović, Ranko i dr. 2016. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*. 1. svezak A-Nj. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Matasović, Ranko i dr. 2021. *Etimološki rječnik hrvatskoga jezika*. 2. svezak O-Ž. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

- Matras, Yaron. 2009. *Language Contact*. New York: Cambridge University Press.
- Oksaar, Els. 1980. *Mehrsprachigkeit, Sprachkontakt, Sprachkonflikt*. U: Nelde, Peter H. Ur., Sprachkontakt und Sprachkonflikt. Wiesbaden: Steiner, 43–52.
- Pavlović, Stjepan. 1968. *Moslavina i okolina* u: Zbornik Moslavine Knjiga I. Kutina: Muzej Moslavine.
- Petrović, Velimir. 2006. *Riječ priređivača* u: Binder, Theo: *Njemačke posuđenice u hrvatskome govoru Osijeka*. Zagreb: FF-Press. Str. 7–23
- Piškorec, Velimir. 2005. *Germanizmi u govorima đurđevačke Podravine*. Zagreb: FF-press.
- Riehl, Claudia Maria. 2009. *Sprachkontaktforschung: Eine Einführung*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.
- Samardžija, Marko. 1998. *Hrvatski jezik 4*. Zagreb: Školska knjiga.
- Schneeweis, Edmund. 1960. *Die deutschen Lehnwörter im Serbokroatischen*. Berlin: de Gruyter.
- Sočanac, Lelija. 2010. *Studije o višejezičnosti*. Zagreb: Globus.
- Stojić, Aneta. 2020. *Germanizmi u hrvatskim govorima*. Zagreb: Alfa.
- Stojić, Aneta; Turk, Marija. 2017. *Deutsch-kroatische Sprachkontakte*. Tübingen: Narr Francke Attempto.
- Striedter-Temps, Hildegard. 1958. *Deutsche Lehnwörter im serbokroatischen*. Berlin/Wiesbaden.
- Štebih Golub, Barbara. 2010. *Germanizmi u kajkavskome književnom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Thomason, Sarah Gray; Kaufmann, Terrence. 1991. *Language Contact, Creolization and Genetic Linguistics*. Berkley, Los Angeles, Oxford: University of California Press, 411. Str.
- Trask, Robert Lawrence. 2005. *Temeljni lingvistički pojmovi*. Zagreb: Školska knjiga.
- Turk, Marija. 2013. *Jezično kalkiranje u teoriji i praksi*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Turković, Slađan. 2020. *Kleine Geschichte der deutschen Sprache*. Zagreb: FF Press.
- Weinreich, Uriel. 1953. *Languages in contact*. Paris/New York: Mouton publishers/ The Hague.

Wildgen, Wolfgang. 1988. *Darstellung einiger wichtiger Methoden in der Kontaktlinguistik und Studien zum Sprachkontakt*. Ur. Karl Heinz Wagner i Wolfgang Wildgen. Bremen: Universität Bremen.

Žepić, Stanko. *Direkte und indirekte hinweise zur deutschen Aussprache auf kroatischem Boden von 16. – 19. Jahrhundert*. Zagreber germanistische Beiträge 7/1997: 93–107.

Žepić, Stanko. *Zur Geschichte der deutschen Sprache in Kroatien*. Zagreber germanistische Beiträge 11/2002: 209–227.

Županić, Sanja. 2021. *Germanizmi u varaždinskom govoru*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu.

### **Online rječnici:**

BDO: Bayerns Dialekte Online <https://bdo.badw.de/>.

DWDS: Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache <https://www.dwds.de/>.

DUDEN <https://www.duden.de/>.

## 10. Popis kratica

austr. - austrijski

bav. - bavarski

bav. austr. - bavarskoaustrijski

fr. - francuski

germ. - germanski

gr. - grčki

hrv. - hrvatski

isrnjem. - istočnosrednjonjemački

jnj. - južnonjemački

lat. - latinski

mađ. - mađarski

niz. - nizozemski

nvnjem. - novovisokonjemački

njem. - njemački

prasl. - praslavenski

prov. - provansalski

psl. - praslavenski

srvnj. - srednjevisokonjemački

stvnj. - starovisokonjemački

## 11. Prilog

Replika	Model	Značenje replike	Rječničke potvrde		
			Brkan	Stojić	Županić
afinger	Aufhänger	vješalica	+	+	-
ajmpideklin	Einwickeldecke	povoj za novorođenče	+	+	+
ajncati	eins	kartati ajnc (vrsta kartaške igre)	+	+	-
ajn-cvaj	eins, zwei	jedan-dva, začas, brzo	+	+	-
ajner	Einnäher	ušitak	+	+	-
ajnfuk/ajnfak	einfach	jednostruk	+	+	+
ancug	Anzug	odijelo	+	+	+
apšicati, apšisati	abschießen	izgubiti boju, izbljedjeti	+	+	+
aufštafirung	Ausstaffierung	oprema mlade, miraz	-	-	+
ausvinkl	Außenwickeln	uvrnut	+	+	+
bajbok, bajbuk	Bei Wache!	zator, tamnica	+	+	-
befel	Befehl	zapovijed	+	+	+
beglajt	Begleitung	bugarija, vrsta tambure (koja prati)	+	+	+
berajt, barajt	bereit	spreman	-	+	+

birc, bircuz, birtija	Wirtshaus	gostionica	-	+	+
biti komu špajсно od čega	Spaß	bojati se koga zbog nečega	-	+	-
blajvajz	Bleiweiß	olovka	-	+	+
blumentiš	Blumentisch	stalak za cvijeće	+	+	-
brenta	Brente	drvena posuda za berbu grožđa	-	+	-
bruder	Bruder	brat	+	-	+
buhtlin	Buchtel	vrsta peciva	-	+	+
cajg	Zeug	vrsta pamučne tkanine	-	+	-
cajna	Zeug	pelena	-	+	-
cajnek, canjek, cujnek, cunjek	Zeug	krpa	-	+	-
cajt	Zeit	vrijeme	+	+	+
caklin	Zacke	nazubljeni završetak na nošnji	+	-	-
cakum pak, cakum pakum	mit Sack und Pack	sve zajedno, sjajno	-	+	-
caltati, coltati	zahlen	plaćati	+	+	+
cegar	Zeiger	kazaljka	-	+	+
ceker	Zecker	rogožar, pletena košara	-	+	-
cener, cenerica	Zehner	desetka pri kartanju	+	+	+

cic	Zitz	vrsta tkanine	-	+	-
ciferšlus	Ziehverschluss	patent	-	+	+
cigan, nacigan, pocigati	ziehen	nabrati	+	+	+
ciglič	Ziegl	cigla	+	+	-
ciglovje, ciglovinje	Ziegel	krhotine	-	-	+
cik-cak	Zick-Zack	u pravilnim razmacima	+	-	-
cimerman	Zimmermann	tesar, drvodjelja	+	+	+
cin	Zinn	kositar	+	+	+
cinat	Zinn	od cina	-	+	-
cof, cofek	zupfen	vunena ukrasna kuglica	-	+	+
cofati	zupfen	čupkati	-	+	-
coklin	Sockel	podnožje kuće	-	+	+
col	Zoll	palac	+	+	+
copernica	Zauberin	vještica	-	+	-
coprati	zaubern	vračati	-	+	-
cufast	zupfen	raščupan	-	+	+
cug	Zug	vlak	+	+	+
cugati	Zug	piti	-	+	+



cugnuti si	Zug	popiti si	-	+	-
cukati	zucken	bolno vući, naglo, odjednom vući	-	+	-
cuknuti	zucken	povući	-	+	-
cukor	Zucker	šećer	-	+	+
curikati	zurück	voziti unatrag	-	+	+
cvajer	Zwei	dvojka	-	+	+
cvek	Zweck	kliješta	-	+	+
cverglin	Zwergl	patuljak	-	+	+
cvibok	Zwieback	dvopek	-	+	+
cvika	Zwicke	drveni klin	-	+	+
cvikeri	Zwicker	naočale	-	+	+
deka	Decke	pokrivač	+	+	+
dihtati	dichten	čvrsto zatvoriti	+	+	+
doštukati	stucken	nadostaviti	-	+	+
drek	Dreck	izmet	+	+	+
dreš	Dresche	vršilica	-	+	+
dreta, dretva	Draht	konac	-	+	+
drot	Draht	žica	-	+	+

druker	Drucker	metalna kopča	+	+	+
durcug	Durchzug	propuh	+	+	+
eft, heft	Heft	šav	-	+	+
eftati, heftati	heften	ručno spajati tkaninu	-	+	+
eklati, heklati	häckeln	kukičati	-	+	+
ekleraj, hekleraj	Häklerei	kukičani rad	-	-	+
eksati	ex	piti na eks	+	+	-
fajerica, fajerceg	Feuerzeug	upaljač za cigarete	-	+	+
fajerun	Feierabend	završetak posla	-	+	-
fajlin	Feigling	ljetna cvjetnica, žuto	-	+	-
fajn	fein	mного, zgodan, dobar	-	+	+
fajtati	feuchten	vlažiti	-	+	+
falc	Falz	utor, žlijeb	-	+	+
falda	Falte	nabor	+	+	+
falinga	Fehler	pogreška	-	+	+
falš	falsch	krivo	+	+	+
fara	Pfarre	župa	-	+	+
farba	Farbe	boja	-	+	+
fasuvati	fassen	dobiti batine	-	+	+

fašejnek, fašnik	Fasching	karneval	-	+	+
feder	Feder	opruga	+	+	+
fejst, fest	fest	jako	-	+	+
fektati	fechten	prositi	-	+	+
feler	Fehler	greška	+	+	+
ferkelt	verkehrt	obrnuto	+	+	+
fertig	fertig	gotovo	+	+	+
fertun	Vortuch	pregača	-	+	+
feš	fesch	lijep	-	+	+
ficlek	Fitzerl	komadić tkanine	-	+	+
fila	Füllung	nadjev	-	+	+
file	Filz	tvrdo sukno	-	+	+
filek	(Kuttel)fleck	tripice	-	+	-
firanga	Vorhang	zavjesa	-	+	+
firnajz	Firnis	laneno ulje za zaštitu	-	+	+
flajnka	Flanke	ćošak, ugao, bok, daska	-	+	+
fleba	Senkblei	plavilo (blijedilo)	-	-	+
flam	Flaum	goveđa potrbušina	-	+	-
flek	Fleck	mrlja	+	+	+

fleten	flott	okretan	-	+	-
flojsa	Flosse	kurva ( <i>pej.</i> )	-	-	+
flundra	Flanderl ( <i>austr./bav.</i> )	prostitutka	-	+	-
flus	Ausfluss	iscjedak	+	+	+
fordrukati	vordrucken	kopirati uzorak	-	+	+
forikati	vorrücken	brzo napredovati	-	+	-
forikuvati	vorrücken	brzo se kretati, bježati	-	+	-
foringa	Fahrt	prijevoz	-	+	+
foršibati	vorschieben	kretati se naprijed, namještati vagone	-	+	+
fort	fort	dalje, naprijed	+	+	-
foslin	Pfosten	debela duga letva	-	+	+
frajla	Fräulein	gospođica	-	+	+
fraklin	Frackele ( <i>bav.</i> )	čašica za rakiju	-	+	-
frbant	Verband	zavoj	-	+	+
fremt	Fremd	skitnja, tuđina	+	+	+
frentar	Fremder	skitnica	-	+	+
frižek	frisch	svjež	-	+	+
fratl, frtalj	viertel	četvrtina	+	+	+

fruštik	Frühstück	doručak	-	+	+
fura	fahren	prijevoz tereta	-	-	+
furajkati	fahren	tjerati	-	+	+
futer	Futter	hrana	+	+	+
futrati	füttern	debljati, podstavljati	-	+	+
gajnk, gank	Gang	hodnik	-	+	+
ganc	ganz	posve, potpuno	-	+	+
gatre	Gatter	rešetka	-	+	-
gelender	Gelender	ograda	+	+	+
gemišt	gemischt	mješavina bijelog vina i gazirane mineralne vode	-	+	+
germa	Germ ( <i>austr./bav.</i> )	kvasac	-	+	+
gertašlin, gel(d)tašl	Geldtasche	novčanik, novčarka	-	+	+
gešenk	Geschenk	poklon	+	+	+
geviht	Gewicht	uteg za vagu	+	+	+
gevint, gvint	Gewinde	navoj	+	+	+
girkl, girtl	Gürtel	pojas	+	+	+
glajz	Gleis	tračnice	-	+	-
glanc	Glanz	sjaj	-	+	+

glancati	glanzen	sjajiti	-	+	+
glat	glatt	glatko	-	+	+
glokl, gloklin	Glocke	suknja, krojeno kao zvono	-	+	+
glot	Glatt	crna glatka tkanina	-	+	-
gmajne	Gemeine	zajednički pašnjak	-	+	-
gradel	Grad(e)l ( <i>austr.</i> )	vrsta pamučne tkanine	-	+	-
graner	Garnierung	volan, nabrana vrpca, obično na ženskoj odjeći	-	-	+
gratulerati	gratulieren	čestitati	-	+	+
gredenc	Kredenz ( <i>bav.</i> )	kuhinjski ili sobni ormar	-	+	+
groš	Groschen	austrijski novac	-	+	+
grunt	Grund	zemlja	-	+	+
gruntati	grundeln ( <i>bav.</i> )	misлити si	-	+	+
grušt	Gerüst	skela	-	+	-
gumilezung	Gummilösung	ljepilo za plastiku	-	+	+
gus	Gusseisen	lijevano željezo	-	+	+
gvint, gevint	Gewinde	navoj	-	+	+
gevintati	Gewinde	vrtnuti navoj	-	+	+
gvirc, gevirc	Gewürz	začin	-	+	+

hajcati	heizen	ložiti vatru	+	+	+
haltati	halten	zaustaviti	+	+	+
hamper	Eimer	vjedro, kanta	-	+	-
hec	Hetz ( <i>austr.</i> )	hajka, šala	-	+	+
hecati	hetzen ( <i>austr.</i> )	praviti šalu s kime	-	+	+
heft, eft	Heft	šav	+	+	+
heklan, eklan	gehäkelt	šivan	+	+	+
heknadlin	Häkelnadel	igla	+	+	+
hiža	Haus; < <i>germ.*hūs</i>	kuća	+	+	-
hižica	Haus	kućica	-	+	-
hoblati	hobeln	strugati	+	+	+
hoblovina	Hobel	strugotina	-	-	+
hoot	Halt	povik za zaustavljanje konja	-	+	+
hopsati	hopsen	poskakivati	-	+	-
hopesati	hopsen	poskakivati	-	+	-
hrnadlin, harnadlin	Harnadel	ukosnica za uplitanje kose	+	+	+
iber	über	preko	+	+	+
kahla, kahlica	Kachel	noćna posudica	-	+	-
kajla	Keil	drveni klin	-	+	-

kant	Kante	osovljeno na užu stranu	-	+	+
kanta	Kanne	limena posuda	+	+	-
kasarna	Kasarne	vojarna	+	-	+
kaslin	Kastl ( <i>bav.</i> )	ormarić	-	+	+
keber	Käfer	kukac	-	+	-
keper	Köper	vrsta tkanine	-	+	-
kištra	Kiste	drveni sanduk	+	+	+
klafrati	klaffen	brbljati	-	+	-
klamfa	Klampfe ( <i>austr.</i> )	metalna tesarska kuka za vezanje	-	+	-
klencer, klencerica	Kraner(in) ( <i>austr.</i> )	mladić, pratitelj ženika	+	+	-
kloce	Klotz	podupirač	-	+	+
klofer	(Teppich)klopfer	naprava od šibe za isprašivanje	+	+	+
klopati	klopfen	udarati	-	+	+
klopiti	klopfen	udariti	-	+	+
knap	knapp	tijesno	-	+	+
knedlin	Knödel	okruglica	+	+	+
korpa	Korb	košara	-	+	-
košta	Kost	Hrana	+	+	-



kraflin	Krapferl ( <i>austr.</i> )	pokladnica, uštipak	-	+	+
kraglin	Kragen	ovratnik	-	+	+
krajcar	Kreuzer	austrijski novac; križak	+	+	+
krajcati se z kem	kreuzen	mimoići se s kime	-	+	-
kraher	Kracherl ( <i>jn.</i> )	starinsko osvježujuće piće	+	+	+
krama, krameraj	Kram	starudija	+	+	+
kramar	Kramer	putujućii trgovac	+	+	+
kramp	Krampe	pijuk	+	+	+
krap, krapec	Karpfen	šaran	+	-	+
krmenadlin, krmenatkin	Karbonadl	kotlet	-	-	+
kumst, kunst	Kunst	umjetnost	+	+	+
kvarter	Kvartier	stan	-	+	+
lacman, lancam	Landsmann	zemljak	+	+	+
ladlin, lada	Ladl ( <i>aust.</i> )	ladica, pretinac	+	-	+
lajbek	Leiberl ( <i>bav.</i> )	prsluk	-	+	+
lajfati	laufen	hodati	+	+	-
lajslin	Leiste	uska letva	+	+	+
landrati	fländern ( <i>bav.</i> )	skitati	+	+	+

larma	Lärm	buka	+	+	+
letva	Latte	tanka uska daska	+	-	+
licitar	Lebzelter ( <i>aust./bav.</i> )	medičarski kolač	-	+	-
lifrati	liefern	dostaviti	+	+	+
lojtre	Leiter	ljestve,	+	+	+
lorber	Lorbeerbaum	lovor	+	+	+
lotati	löten	variti	-	+	+
luft, luftati	Luft	zrak	+	+	+
lukna	Luke	rupa	-	+	+
lumpati	lumpen ( <i>bav.</i> )	pijančevati, provoditi se	-	+	+
mantlin	Mantel	debeo dug kaput	+	+	+
mašinladlin <sup>5</sup>	Maschine, Lادل	ladica šivaćeg stroja	-	-	-
mašlin, mašlek	Mascherl ( <i>aust./bav.</i> )	ukrasna vrpca	-	+	+
mela	Mehl	brašno	-	+	-
mešung	Mischung	mješavina	+	+	+
mider	Mieder	steznik	-	+	-

<sup>5</sup> *Mašinladlin* nema rječničkih potvrda. To je složenica nastala od riječi *Maschine* i *Lادل*, a potvrđeni su oblici *mašina* u Stojić (2020) te *ladlin* u Brkan (2012), Stojić (2020) i Županić (2021).

miščafl	Mistschaufel ( <i>austr.</i> )	lopata za smeće	-	+	-
modlin	Model ( <i>austr.</i> )	kalup	+	+	+
mošt	Most	nefermentirani sok od grožđa	-	-	+
muštra	Muster	uzorak	-	+	+
nacigan	ziehen	nabran	-	+	-
nacofati	zupfen	načupati	-	+	+
nafilati	füllen	nadopuniti	-	+	+
nafutrati	füttern	nahraniti	+	+	+
naglancati se	glänzen	ulaštiti	-	+	+
nahajcati	heizen	jako naložiti peć	-	+	+
na horuk	Hauruck	na brzinu	-	+	+
naknap	knapp	tijesno	-	+	-
naluknuti se	gucken	nagledati se	-	-	+
narajcati	reizen	uzbuditi	-	+	-
našlajsati	schleusen	vući	-	+	-
našlingati	schlingen	ukrasiti	+	+	+
našnitati	Schnitte	narezati	-	+	-
našopati	schoppen ( <i>austr./bav.</i> )	prejesti	-	+	+

našpotati	spotten	izgrditi	-	+	+
našprajnuti se	Spreil	ubosti se ostrim komadom drva	-	+	-
našpulati	Spulen	namotati	-	+	+
našrotati	schroten	grubo samljeti	-	+	+
naštikati	sticken	ukrasiti vezom	+	+	+
naštimate	stimmen	namjestiti	-	+	+
naštrajiti	streuen	prostrti	+	+	+
naštrapacerati se	strapazieren	naumarati se	-	+	+
naštrikati	stricken	isplesti	-	+	+
naštuderati se	studieren	dovoljno razmišljati	-	+	+
našudrati	Schotter	posuti šljunak	-	+	+
našvasan	Schweis ( <i>pej.</i> )	pijan	-	-	+
natancati	tanzen	plesati	-	+	+
natkaslin	Nachtkastl ( <i>bav.</i> )	noćni ormarić	-	+	+
na tufne	Tupfen	točkast	-	+	+
navagnuti se	wagen	nagnuti	-	+	-
ocopran, ocoprati	zaubern	začarati	-	+	-
ocufan	zupfen	pohabano	-	+	+

odšarafati	schraufen ( <i>austr.</i> )	odvrnuti vijak	-	+	+
odštopati	stopfen	odčepiti	-	+	+
odšub	Schub	mah, potez, odjednom	+	+	+
odvuzlati	Wuzeln ( <i>austr./bav.</i> )	raspetljati	-	+	-
ofriškati	frisch	osvježiti	-	+	+
ofucan, ofucati se	futzig	odrpano	-	+	-
olfalda	Falte	vrsta nabora na haljini	+	-	-
pakerati	packen	slagati, omotati pošiljku	-	-	+
pankrt	Bankert ( <i>austr./bav.</i> )	nahoče, kopile	+	+	-
pantlek	Bandel ( <i>austr./bav.</i> )	ukrasna vrpca	+	+	+
paraderati se	paradieren	gizdati se, svečano hodati	-	+	+
pavur, paor	Bauer	seljak	+	+	-
pelc, pelcmantlin	Pelz(mantel)	krzno	-	+	+
pelcer, pelcati	pelzen	sadnica	+	+	+
penzlin	Pinsel	kist	+	+	+
pergarin, pelgarin	Perlgarn	vrsta konca	-	+	+
picajzlin	Filzlaus	stidna uš	+	+	+
picaniti	fitzen	uređivati se	+	-	-
piksa	Büchse	limena kutija	+	+	-

pimplati	pimpeln	komplimirati, biti nespretan	-	+	+
pinklec	Binkel ( <i>austr./bav.</i> )	zavežljaj	+	+	-
plac	Platz	mjesto	+	+	+
placovina	Platz	pristojba za mjesto	-	+	+
plafitč, plahtič, plajet,	Plache	plahta	+	-	-
plajnka	Planke	ravna daska	+	+	+
plankača	Planke	tesarska sjekira	-	-	-
plemuzika	Blechmusik	puhaći sastav, limena glazba	-	+	+
plenati	Blech	limen	-	+	+
pliš	Plüsch	vrsta tkanine	-	-	+
pocigano	ziehen	nabrano	-	+	-
pocugati	Zug	popiti	-	+	+
pocuknuti	zucken	naglo povući	-	+	-
pocukoriti	zuckern	pošećeriti	-	+	-
podboltati	Polter	poduprijeti kolcem, daskom	-	-	+
pod mus	Muss	na silu	-	+	+
podriglati	riegeln	zaključati	-	+	-
podšprajcati	spreizen	podupirati	-	+	+

podtšrikati	stricken	doplesti	-	+	+
poфриškati	frisch	osvježiti	-	+	+
poheftati	heften	koncem lagano pošiti	-	+	+
pohoblati	hobeln	poblanjati	-	+	+
pokumport	Backenbart	dugi zalisci ispred ušiju	+	+	+
polukati	gucken	proviriti	-	-	+
portugizec	Portugieser	vrsta vina	+	-	+
pošlihtati	schlichten	poredati	-	+	+
pošlokati	schlucken	progutati odjednom	-	+	+
pošmajhlati	schmeicheln	ugoditi, pomilovati	-	+	+
pošnofati	schnofeln ( <i>austr.</i> )	ponjušiti	-	+	+
pošpotlivec	spotten	podrugljivac	-	+	+
pošterkati	stärken	uškrobiti	-	-	+
poštopati	Stoppen ( <i>austr.</i> )	pokrpati	-	+	+
poštrajjiti	streuen	staviti stelju stoci u staji	-	+	+
poštucati	stutzen	skratiti	-	+	+
poštukati	stucken	nastaviti	-	+	+
pošudrati	schotter	nasuti šljunka	-	+	+
potfutrati	füttern	nahraniti se	+	+	+

potštihati	stichen	iskopati kopačom	-	+	+
povalcati	walzen	okrečen zid ukrasiti šarama	-	-	+
precvikati	zwicken	probušiti, prerezati kliještima	-	+	+
pregruntati	grundeln ( <i>bav.</i> )	promisliti	-	+	+
preluftati	lüften	prozračiti	-	+	+
preluknati	gucken	probušiti	-	-	+
premalati	malen	prebojati	-	+	+
prešlajsati	schleusen	prevući (po blatu, zemlji, snijegu)	-	+	-
preštepati	steppen	prošiti	-	+	+
preštihati	stichen	prekopati lopatom	-	+	+
prešvicati se	schwitzen	preznojiti se	-	+	+
priflancati	pflanzen	popraviti, priključiti, prilagoditi	-	-	+
prišarafati	schrauben ( <i>aust.</i> )	učvrstiti zavojem, zavrtnjem	-	+	+
prišmajhlati se	schmeicheln	umiliti se, dodvoriti se	-	+	+
prišparati	sparen	uštedjeti	-	+	+
probirštift	Probierstift	izvijač kojim se provjerava ima li negdje struje	-	+	+
protvajn	Bratpfanne	lim za pečenje	-	+	+
puder	Puder	prašak	+	-	-



pumpa	Pumpe	crpka	-	+	-
puklav	bucklert ( <i>bav.</i> )	grbav	-	+	-
rafung	Rauchfang ( <i>austr.</i> )	dimnjak	+	+	+
rajcati	reizen	seksualno uzbuđivati	-	+	+
rajna, rajngla, rajnica, rajnglica	Reindl ( <i>austr./bav.</i> )	niska, široka, plitka limena posuda za kuhanje	+	+	+
rajsnedl	Reißnagel	čavlić	-	+	+
rajtoze	Reithose	jahaće hlače	+	+	+
ram, rama	Rahmen	okvir	+	+	+
rancig	ranzig	užegao	-	-	+
rascofati, rascufati	zupfen	rašćupati	-	+	+
rashajcati	heizen	razgorjeti	-	+	+
rastrajbati	treiben	razmutiti jaja	-	-	+
rašpa	Raspel	gruba turpija	-	+	+
razluftati	lüften	prozračiti	-	+	+
regimantlin	Regenmantel	kišna kabanica	-	+	+
reklec	Röckle ( <i>austr./bav.</i> )	sako	-	+	-
reslin, restlin	Restl ( <i>austr.</i> )	dio tkanine	-	+	+
reš	Resch ( <i>austr./bav.</i> )	hrskavo pečeno	+	+	+

rešt	Arrest	zatvorska kazna	-	+	+
ričet	Ritscher(t) ( <i>austr.</i> )	zimsko jelo od ječmene kaše i graha	+	+	-
rifla, riflja, riflača	Riffel	žljeb	+	+	-
riflati	riffeln	prati rublje	-	+	-
rigla	Riegel	okrugli limeni ili cinčani poklopac	-	+	+
riglati	riegeln	zatvarati	-	+	+
riglin	Riegel	starinska zaporka na vratima	-	+	+
riktati	richten	urediti se	-	+	+
ring	Ring	željezni kolut	-	+	+
ringišpil	Ringelspiel	vrtuljak	-	+	+
rol, rola	(Back)rohr	pećnica	+	+	+
ruksak	Rucksack	naprtnjača	-	+	+
saft	Saft	umak	-	+	+
sajtlec, sajtlek	Seidel ( <i>jnj.</i> )	čašica	+	+	-
sak	Sack	vrsta vreće za ribolov	-	+	+
scinati	Zinn	otući cin	-	-	+
scofati	zupfen	naresiti	-	+	+
scufati	zupfen	istrošiti uporabom	-	+	+

scukati	zucken	prodrmati	-	+	-
sfašerati	fäschieren ( <i>austr.</i> )	samljeti	-	+	+
sic	Sitz	sjedalo	+	+	+
soldačija	Soldat	vojska	-	+	+
soldački	Soldat	vojnički	-	+	+
soldatica	Soldat	žena kojoj je muž u vojsci	-	+	-
somerica	Sommerwurst	ljetna salama	+	-	+
stemfati	dämpfen	izgnječiti, izdrobiti	-	-	+
strajbati	treiben	umutiti jaja	-	-	+
strefiti	treffen	stići koga, pogoditi što	-	+	+
šacati	schätzen	odmjeravati	+	+	+
šajba	Scheibe	prozorsko okno	-	-	+
šajser	Scheiser ( <i>pej.</i> )	strašljivac	+	-	+
šajtoflin	Schreibbuch	novčanik	-	+	-
šalter	Schalter	prekidač	-	+	+
šalung	Schalung	kalup za zidanje	+	+	-
šamlica, šamrlica	Schemel	stolčić	+	+	-
šaraf	Schrauf ( <i>bav.</i> )	vijak	+	+	+
šarafciger	Schraubenzieher	odvijač	+	+	+

šarajzlin, širajzlin	Schüreisen	žarač, žarilo	-	+	+
šenkati	schenken	darovati	+	+	+
šikati se	schick	pristajati lijepo	-	+	+
šimpfati	schimpfen	koriti	+	+	+
šintar	Schinder	živoder	+	+	+
šircl, širelin	Schürzl ( <i>austr./bav.</i> )	pregača	+	+	+
škaf	Schaff ( <i>jnj.</i> )	manja drvena posuda	+	+	+
škoda	Schaden < <i>stvnj.</i> scado	šteta	+	+	-
šlaf	Schlauch	gumena cijev	+	+	+
šlafrok	Schlafrock	kućna haljina	-	+	+
šlag	Schlag	moždani udar	+	+	+
šlajer	Schleier	veo	+	+	+
šlajf	Schleife	vrsta kočnice	+	+	+
šlajs	Schleuse	utaban put kojim konji vuku drva	-	+	-
šlampast	Schlampig	nespretan	+	+	+
šlapa	Schlappe	papuča	+	+	-
šlar, šlajer	Schleier	veo, koprena	+	+	+
šlepati	schleppen	vući za sobom	+	+	+

šlic	Schlitz	rasporak na hlačama	+	+	+
šličuhe	Schlitschuhe	klizaljke	-	+	+
šlifer	Schlüpfer	navlak za krevet	-	+	+
šlinga	Schlinge	vrsta finog čipkanog veza	+	+	+
šlingati	schlingen ( <i>austr.</i> )	praviti šlingu	-	+	+
šlingeraj	Schlinge	ručni rad načinjen šlinganjem	-	+	+
šlogarica	schlagen	gatara	-	+	-
šlogati	schlagen	gatati	+	+	-
šlosar	Schlosser	bravar	+	+	+
šlus	Schluss	gotovo, kraj	+	+	+
šmajhlati	schmeicheln	umiljavati	+	+	+
šmir	Schmiere	kolomaz	+	+	+
šmirati	schmieren	mazati	-	+	+
šmirglati	schmirgeln	obrađivati brusnim papirom	+	+	+
šnajdar, šnajderica	Schneider(in)	krojač, krojačica	+	+	+
šnala	Schnalle	vrsta kopče	+	+	+
šnaps	Schnaps	rakija, vrsta kartaške igre	+	+	+
šnapsati	schnapps ( <i>austr./bav.</i> )	kartati šnaps (v. šnaps)	-	+	+

šniclin	Schnitzel	odrezak mesa	-	+	+
šnita	Schnitte	ploška	+	+	+
šnofati	schnofeln ( <i>austr.</i> )	njušiti	+	+	+
šoc	Schatz	ljubanik, ljubavnica	+	+	+
šocati se	Schatz	ljubakati se	-	+	-
šogor	Schwager, <i>mađ.</i> sógor	šurjak	+	+	+
šolja	Schalen ( <i>bav.</i> )	manja posuda	+	+	-
šopan	schoppen ( <i>austr./bav.</i> )	utovljen	+	+	+
šos	Schoßrock	suknja	+	+	+
špajza	Speis ( <i>austr./bav.</i> )	smočnica	+	+	+
špaler, špalir	Spalier	niz, red	-	+	+
špancer, špancir	spazieren	šetnja	-	+	+
špancerati	spazieren	šetati	-	+	+
španga	Spange	pričvršćivač za kosu	+	+	+
šparati	sparen	štedjeti	+	+	+
šparen	sparsam	štedljiv	-	+	+
špek	Speck	slanina	+	+	+
špenadlin	Spennadel ( <i>austr.</i> )	pribadača	-	+	+

špenglar	Spengler ( <i>inj.</i> )	limar	+	+	+
šperhagl	Sperrhaken	otvarač	-	-	+
špic	Spitze	vrh	+	+	+
špickramp <sup>6</sup>	-	pijuk	-	-	-
špicnamet	Spitzname	nadimak	+	+	+
špicpleh	Spitzblech	metalni dio na vrhu potplate	-	-	+
špigel	Speiegel	zrcalo	+	+	+
špilat	spielen	igrati	+	+	+
špilhoze	Spielhose	vrsta lagane dječje odjeće	-	+	+
špot	Spott	vrijeđanje, poruga	+	+	+
šprajca	Spreize	komad drva za podupiranje	+	+	+
šprajna	Spreil	metalni ili drveni iver oštrog vrha	-	+	-
špric	Spritze	sredstvo kojim se prska	-	+	-
šprica	Spritze	prskalica	+	+	+
špricer	Spritzer	piće u kojem je bijelo vino pomiješano sa sodom	+	+	+
špriclin	Spreizen/Spreizel	uska letva	-	-	-

<sup>6</sup> Složenica *špickramp* nema rječničkih potvrda kao germanizam, a nije pronađena ni rječnička potvrda modela u rječnicima DUDEN, DWDS i BDO. No potvrđene su sastavnice, v. *špic* i *kramp*.

špricnuti	spritzen	poprskati, briznuti	-	+	+
šprih, špriher	Sprüh	savijeni komad deblje žice	+	+	+
šprihati	sprühen	prskati	-	+	+
špula	Spule	namotaj	+	+	+
šrafčiger	Schraubenzieher	odvijač	+	+	+
šrafštok	Schraubstock	škripac	+	+	-
šrajbati	schreiben	pisati	+	+	+
šrek	Schräg	ukoso	+	+	+
šrot	Schrot	grubo mljeveno žito ili kukuruz	+	+	+
štacija	Station	stanica	+	+	+
štaflin	Staffel	deblja letva	+	+	+
štangel	Stadel ( <i>austr./bav.</i> )	štagalj	+	+	+
štaka	Stock	drvena batina koja pomaže pri hodanju	+	-	+
štala	Stall	staja	+	+	+
štamplin	Stamperl ( <i>austr./bav.</i> )	čašica od 0.3 dl žestokog pića	+	+	+
štancati	stanzen	proizvoditi u velikim količinama	+	+	+
štrand	Stand	sajamski šator ili mjesto	+	+	+



štelati	stellen	namještati	-	+	+
štemajzlin	Stemmeisen	probijač	+	+	+
štemati	stemmen	probijati	+	+	+
štenga	Stiege	ljestve, stepenice	+	+	+
štepiti	steppen	šivati sitnim ubodima	+	+	+
štopsajda	Steppseide	vrsta finog tankog konca	-	+	+
šterka	Stärke	škrob	+	+	+
štift	Stift	navoj, ruž	+	+	+
štiglec	Stieglitz	češljugar	+	+	+
štihača	Stichel	vrsta lopate za ubadanje	+	+	-
štikanje	sticken	ručni rad načinjem strojem	-	+	+
štilštih	Stielstich	vrsta najjednostavnije uboda u vezenju	-	-	+
štirati, štimanje	stimmen	ugađanje glazbenog instrumenta	+	+	+
štof	Stoff	materijal	+	+	+
štok	(Tür)stock	uzidani drveni okvir za vrata ili prozor	+	+	+
štokrlin	Stockerl ( <i>austr.</i> )	kuhinjski stolac	+	+	+
štopati	Stoppen ( <i>austr.</i> )	krpati	+	+	+
štos	Stoß	hrpa lijepo složenih drva	+	+	+

štosati	stoßen	udarati	+	+	+
štraja	Streu	prostrta slama	+	+	+
štrafast	Streifen	prugast	-	+	+
štrajfati	streifen	dodirnuti u kretanju	+	+	+
štrajiti	streuen	prostirati slamu	+	+	+
štram	stramm	strogo (vojnički)	+	+	+
štranga	Strang	čvrsto pleteno uže	+	+	+
štrapac	Strapatz	dulja šetnja	+	+	+
štreka	Strecke	željeznička pruga	+	+	+
štrik	Strick	uže	+	+	+
štrikati	stricken	plesti vunu	+	+	+
štrocati	strotzen	nešto bez potrebe uključivati i isključivati	-	+	-
štrudlin, štruklin	Strudel	savijača	+	+	+
štrumpatlin	Strumpfbandel	vezica za čarapu	+	+	+
štucati	stutzen	kratiti, rezati	+	+	+
študerati	studieren	misлити duboko	-	+	+
štukati, štuknuti	stucken ( <i>austr./bav.</i> )	produživati	+	+	+
šturc	Sturz	pozadina, zakutak	+	+	-

šuder	Schotter	šljunak	+	+	+
šudrati	Schotter	posipati šljunkom	-	+	+
šuft	Schuft	nitkov	+	+	+
šupa	Schuppen	nadstrešnica	+	+	+
šus	Schuss	hir	+	+	+
šusliv	Schuss	hirovit	-	-	-
šustar	Schuster	postolar	+	+	+
švabica	Schwabe/Schwäbin	gornji dio ženske narodne nošnje, žena iz Švabije	-	-	+
švajniti	schweinen	ogovarati	-	-	+
švasati	schweißen	zavarivati	+	+	+
švercati	schwärzen ( <i>bav.</i> )	krijumčariti	-	+	+
švic	schwitzen	znoj	+	+	+
švindlati	schwindeln	vrtjeti	-	+	+
taca	Tazzerl ( <i>austr.</i> )	plitica za meso	+	+	-
taflin, fuj taflin	Pfui Teufel!	vrag	+	-	+
tal	Teil	dio	+	-	+
talati	teilen	dijeliti	+	+	+
taler	Taler	starinski novac	+	+	+

tancati	tanzen	plesati	+	+	+
taška	Tasche	torba	+	+	+
teglin	Tegel ( <i>bav.</i> )	posuda za cvijeće	+	+	-
tišlar	Tischler	stolar	+	+	+
trafter	Trichter; Trachter ( <i>srvnj.</i> )	lijevak	+	+	+
trajbar	Treiber	čovjek bez kuće i domovine	+	+	+
trajbati jajca	treiben	tući jaja	-	-	+
trakter	Trichter; Trachter ( <i>srvnj.</i> )	lijevak	+	+	+
trančerati	tranchieren	rasijecati	+	-	+
trap	Trab	posebno iskopano spremište u zemlji za skladištenje krumpira	+	+	-
tref	Treff	boja u kartama	+	+	+
trefiti	treffen	susresti	+	+	+
treger	Träger	naramenica	-	+	+
trifrtal, trifrtalni	Dreiviertel	koji je tri četvrtine dužine	-	+	+
tringelt	Trinkgeld	napojnica	+	+	+
trotlin	Trottel	glupan	+	-	+
truc	Trutz	prkos, inat	+	+	+

trucati	trutzen	inatiti se	+	+	+
trucerati se	trutzen	inatiti se	-	+	+
trucliv, truclicevec	Trutz	inatljiv	-	+	+
tufna	Tupfen	točkica	-	+	+
tuha, tuhica	Tuch	perina, zimski debeli pokrivač	-	+	+
tumplati	doppeln ( <i>austr.</i> )	pojačavati, opravljati, krpiti potplat	-	+	-
turem	Turm	toranj	+	+	-
umšlag	Umschlag	oblog	+	+	+
vagir	Wagendeichsel	dio zaprežnih kola koji spaja konja i kola	-	+	-
vajnkuš, vankuši,	Wangenkissen; mađ. vankós	jastuk	+	+	-
valung	Wallung	nalet vrućine	+	+	+
vandlin	Weidling ( <i>austr./bav.</i> )	limena posuda za pranje posuđa	+	+	+
vaservaga	Wasserwage	libela, naprava za mjerenje ravnina	+	+	+
vekerica	Wecker	budilica	+	+	+
vekslati	Wechseln	švercati, varati	+	+	+
vekslin	Wechsel	menopauza	+	+	+

velna	Wellen	valovito (kosa)	+	+	+
vergl	Werkel	glazbena sprava koja se svira okretanjem ruke	+	+	+
veš	Wäsche	rublje	+	+	+
vinklin	Winkel	tesarski kutomjer	+	+	+
vinta	Gewinde	ručna dizalica	-	+	+
viršlin	Wurst	kobasica	+	+	+
zabrenzati	bremsen	zakočiti	+	+	+
zacajhati	zeichnen	označiti, zapisati	+	+	+
zacoprati	zaubern	začarati	+	+	-
zacukoriti	zuckern	zasladiti	-	+	+
zacvikati	zwicken ( <i>anj.</i> )	učvrstiti pomoću klina	-	+	+
zadamfati	dämpfen	zadimiti	-	+	+
zadihtati	dichten	zabrtviti	+	+	+
zaflekan	fleckig	zamrljan	-	+	+
zagvintati se	Gewinde	zavrtjeti se u glavi, alatom učvrstiti	-	+	+
zahajcati	heizen	jako zagrijati peć	-	+	+
zaklanfati	klampfen	učvrstiti čime	-	+	-
zapackati	patzen	zamrljati	-	+	+

zariglati	(ver)riegeln	zatvoriti	-	+	+
zašarafiti	schrauben	zavrnuti vijak	-	+	+
zašlajfati se	schleifen	jako se zablatiti	-	+	+
zašmerati	schmieren	namazati kolomazom	-	+	+
zašparati	sparen	uštedjeti	-	+	+
zašpricati	spritzen	smočiti se, poprskati	-	+	+
zaštihalo me je	sticheln	probolo me je	-	+	+
zaštopati	verstopfen	zatvoriti	-	+	+
zaštrajiti	streuen	unerediti nešto	-	+	+
zašvasati	schweißen	zavariti	-	+	+
zatrajbati	treiben	uništiti, upropastiti	-	-	+
zatrapiati	Trab	staviti u trap	-	-	-
zavuzlati	wuzeln ( <i>austr./bav</i> )	zavezati čvor	-	+	-
zbigecati se	gewichst	dotjerati se, urediti	-	+	-
zbiksati	wichsen	srediti se	-	+	+
zblamerati	blamieren	osramotiti se	-	+	+
zešprihati	sprühen	poprskati	-	+	+
zeštihati	stichen/stechen	iskopati zemlju štijačom	-	+	+
zešvicati se	schwitzen	uznojiti se	-	+	+

zglajzati	abgleisen	ispasti (s tračnica)	-	+	+
zglihati	ausgleichen	riješiti nešto, urediti nešto	+	+	-
zgruntati	grundeln ( <i>bav.</i> )	razmisliti	+	+	+
zluftati	lüften	prozračiti	-	+	+
zmašinati	Dreschmaschine	ovršiti žito drešom	-	-	+
zrašpati	raspeln	isturpijati	-	+	+
zriflati	riffeln	oprati rublje	-	+	-
zriktan	richten	dotjeran	-	+	+
zvuzlanec	wuzeln ( <i>austr./bav.</i> )	smušenjak	-	+	-
žlundra	Schrunde	žilavo meso	+	+	-
žlundrav	Schrunde	žilav	-	+	-
žmuklati	schmuggeln	škrtariti	+	+	+
žneranec	Schnur	vezica	+	+	+
žnerati	schnüren	vezati cipele	+	+	+
žnora	Schnur	vezica	+	+	+
žveglica	Schwegel	vrsta drvene, keramičke, u novije vrijeme i plastične zviždaljke	+	+	+
žveplo	Schwefel	sumpor	+	+	+



## 12. Sažetak i ključne riječi

U ovom se radu istražuje jezični dodir između njemačkog jezika i kajkavskog južnomoslavačkog dijalekta. Naglasak je istraživanja na leksičkom posuđivanju koje se analizira s aspekta semantičke adaptacije. Građu čine germanizmi u rječniku kao sastavnom dijelu *Kajkavske čitanke* Božice Brkan. Problematizira se termin germanizam i pitanje posrednog i neposrednog posuđivanja u dosadašnjim istraživanjima te se promatra odnos autorice rječnika prema pojmu germanizam.

**Ključne riječi: germanizmi, jezični dodiri, leksičko posuđivanje, semantička adaptacija, donjolonjski/južnomoslavački dijalekt, Božica Brkan**

### **13. German loanwords in the *Kajkavian textbook* of Božica Brkan**

This work examines the language contact between the German language and the Kajkavian dialect of southern Moslavina. The main purpose is to examine the process of lexical borrowing from the aspect of semantic adaptation. The subject of analysis are German loanwords in the dictionary of the *Kajkavian textbook* of Božica Brkan. The term German loanword and the problem of direct and indirect lexical borrowing, which are analyzed in other works and in the author's dictionary, are being analyzed in this work.

**Key words: German loanwords, language contact, lexical borrowing, semantic adaptation, Kajkavian dialect of southern Moslavina, Božica Brkan.**